
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

25. évfolyam 2. szám

2016. február

Tartalom

Könyvtárpolitika

Hajnal Ward Judit: Popfesztivál a könyvtárban 3

Műhelykérdések

Sáráné Lukátsy Sarolta: Lángoló világ. A XX. század szörnyűségei a fiatalok történelemtudatában..... 13

Konferenciák

Bilicsi Erika – Dér Ádám – Lencsés Ákos: Az Open Acces támogatásának közép-európai gyakorlata 20

História

Knapp Éva: Nevezetes ősnymtatványok az ELTE Egyetemi Könyvtárban 29

Budai László: A várpalotai könyvtár létrejöttének közvetlen előzményei (1949-1954) 33

Napló

Somogyi József: Jósolnak a számok 38

Perszonália

Juhász András: Vekerdi József (1927-2015) 40

Könyv

Murányi Lajos: Közösségek a könyvtárban 47

Vasbányai Ferenc: A könyvtárosság veszedelmei 50

From the contents

- Judit Hajnal Ward:* Differences between library work in the US and in Hungary (3)
- Sarolta Sára-Lukátsy:* The horrors of the 20th century in the minds of young library readers (13)
- Éva Knapp:* Famous early prints in the ELTE University Library (29)

Cikkeink szerzői

Bilicsi Erika, az MTA Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK) munkatársa; *Budai László*, a várpalotai Krúdy Gyula Városi Könyvtár vezetője; *Dér Ádám*, az MTA KIK munkatársa; *Hajnal Ward Judit*, a New Jersey-i Rutgers Egyetem alkoholtudományi könyvtárának vezetője; *Juhász András*, az OSZK munkatársa; *Knapp Éva*, az ELTE Egyetemi Könyvtár tudományos referense; *Lencsés Ákos*, az MTA KIK munkatársa; *Murányi Lajos*, az MTA KIK ny. osztályvezetője; *Sáráné Lukátsy Sarolta*, iskolai könyvtári szakértő (Szeged); *Somogyi József*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Vasbányai Ferenc*, az OSZK munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Borostyáнинé Rákóczi Mária, Dancs Szabolcs,
Fülöp Attiláné, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu; Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja az

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alap

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Hajnal Ward Judit

Popfesztivál a könyvtárban

Az amerikai és a magyar könyvtári munka különbségei

Hogyan segítheti elő jobban a modern könyvtár és a mai könyvtáros a tudományos kutatást? 2011-ben az *Informatio Medicata* konferencia szervezőinek felkérésére amerikai kutatási intézményekben dolgozó könyvtárosok hétköznapijairól számoltam be, elsősorban gyakorlati nézőpontból és a magyar viszonyokkal összevetve. Az előadás fő témája és célja a tőlem megszokott volt már akkor is: integrálódás a tudomány infrastruktúrájába. De nemcsak arra kerestem a választ, hogyan tegye a könyvtáros magát nélkülözhetetlenné, hanem hangsúlyoztam a szakmai összefogás és a könyvtáros szervezetek fontos szerepét a szűkös anyagi lehetőségek idején. Kitértem a pályakezdők és pályamódosítók elhelyezkedési nehézségeire. Az időközben írott egyéb esszék és tanulmányok lassan kötetté formálódtak, amely a Kalligramnál jelent meg *Nyitott könyvtár* címmel 2015-ben. Szövegeimmel szöszölve arra jöttem rá, hogy a konferencia-szervezők témajavaslatára milyen fantasztikus ötlet volt annak idején. S hogy milyen további lehetőségek rejlenek az örökzöldnek mondható gondjainkban, már amennyiben a gondoknak zöld színe van. De főleg, hogy valóban, közel öt év távlatából a téma semmit nem veszített aktualitásából. A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 2015. októberi tematikus számának cikkei a könyvtárak és a könyvtártudomány infrastruktúrájának kérdéseit járták körül, természetesen a teljesség igénye nélkül, ha szabad egy közhellyel élnem. A cikkgyűjteménynek azonban, reményeim szerint legalább, van egy határozott üzenete mind a könyvtárosok, mind pedig a felhasználók számára. Ezt szeretné megerősíteni az alábbi írás, a konferencián elhangzottakra reflektálva, némi szövegrestaurálás és újrahasonosítás segítségével. Az előadás vezérfonalát ifjabb éveim egyike kedvenc műve jelentette, ahogy a címből egyértelműen kiderül. A *Popfesztivál* sárga alapú borítógrafikáját a könyvtárosok minden generációja örömmel ismerte fel. Diszkrét célzás: ahogy az első sikeres magyar rockmusical utat nyitott a popzenének a magyar színházi és irodalmi életben, a könyvtárosoknak is nagy szüksége lenne egy sikeres adaptációra. Mindezek ismeretében akkor a zeneszerző Presser Gáborral szólva, későbbből: *Egy utazás az életünk, azt mondtad, hát, megint megünn.*

A lemezborító

Vajon mit szólna egy amerikai, ha ma angolul olvashatná a hivatalos politika megrendelésére írt Déry-kisregényt? Nehezen tudnám angolra fordítani a mű legenda szerint előírt paramétereit: Amerika a létező legvacakabb, legerkölcstelenebb ország, kábítószerek, szexuális anarchia, gyilkosságok, meghasonlásig fajuló tömeges őrület. Mit tudhatott vajon Amerikáról az akkor közel nyolcvan éves szerző? És mit tudtunk mi akkoriban angol szakon? Anélkül, hogy valaha is jártunk volna ott? Habár keveset tudtunk Amerikáról, nemhogy a szubkultúrájáról, az LGT zenéje ma is népszerű és a magyar kultúra szerves része. Mint ahogy Woodstock az amerikai kultúra fontos eseménye maradt. Lehet-e egyszerre érteni mind a kettőt? Mindezekre a Kodály-módszeren nevelkedett, a hetvenes években magyar-angol szakot végzett, amerikai könyvtárosként a mai napig sem tudok választ adni. Abban viszont biztos vagyok, hogy minden szövegemben előfordulhat olyan, ami csak a magyar, vagy csak az amerikai olvasó részére mond valamit. Soha nem gondoltam arra, hogy milyen nehéz dolga lehet a szerkesztőknek, amikor írást küldök: ügyetlen fogalmazás, Hunglish, nem ismerem a mostani magyar terminológiát és a többi. Tiszta szerencse, hogy ilyen nyitottak. Még nagyobb szerencse, hogy a kiadó talált olyan szerkesztőt, aki otthon van mindkét kultúrában, és a könyvtárak világa sem idegen tőle!

Akiknek azt dobta a gép, hogy két kultúra közt lebegnek, sokat tehetünk azért, hogy minél többet megértsünk és megértessünk a különbségekből, sőt, hasznot húzzunk interkulturális ismereteinkből. Amerikai kenyéradóim kétségtelenül nagyra értékelik mindazt, amit Magyarországról hozok magammal. Ki gondolta volna? Ez persze nem tipikus, be kell ismerni. Az intézet, ahol dolgozom, hagyományosan sokat profitál a sokféle nézőpontból. Példaként egy kevésbé ismert tényről szoktam idézni. Az alkoholkutatás mint tudomány kialakulásában nagy szerepet játszott egy magyar származású tudós, Elvin Morton Jellinek, az alkoholizmus mint betegség koncepció szülőatyja. Bár megjegyzendő, ahogy ezt már annyiszor idéztem, akár ki is maradhatna a „kevésbé ismert” megszorítás. Végül is az MTA hírlevele, javaslatomra betette Jellinek születésének 125. évéről szóló bekezdést egy linkkel a mi hírlevelünk ünnepi különszámához! A leghosszabb út is az első lépéssel kezdődik; ki állíthat meg, hogy teljesítem küldetésem, és Jellinek neve bekerüljön a magyar lexikonokba és enciklopédiákba? Másik példám saját könyvtáram első számú VIP olvasója, az intézet sokat tapasztalt igazgatója, aki nem más, mint a drog-fogyasztókra figyelő egyik önkéntes Woodstockban, aki két Jimmy Hendrix produkció közben bejelenti, hogy a szer szennyezett és lehetőleg ne használják.

„Menni kéne, menni kéne”

Az információ szabad áramlásának köszönhetően ma a világ kétségtelenül sokkal többet tudhat Amerikáról, mint a hatvanas-hetvenes években. A fiatalabb generáció számára nehéz elképzelni, hogy milyen lehetett a vasfüggöny mögött élni, elzártan a világtól, egy-egy háromévenkénti nyugati utazásban reménykedve és ötdolláros maximum valutavásárlási lehetőséggel. Hogy Jellinek valutázott? Ugyan kérem, ki nem? A kérdés az, hogy ki hány évesen kezdte, és hányszor bukott le. Vagy hogyan úszta meg, amikor piros útlevelemmel a kezében, remegő gyomorral, de átcsempészte két határon a feketén vásárolt

húszdollárost Lengyelországba, hogy a krakkói Pewexben új Levi't vegyen. *Fénykép készül Forte-filmre, rajta te meg én.*

Ma szinte mindenkinek közvetlen élményei vannak a nagyvilágról, akár valós utazásokból, akár az interneten böngészve, online információforrások alapján. A blogbejegyzésekből és fórumtopikokból azonban jól érzékelhető, hogy milyen kevés az, ami a személyes tapasztalatok hiányában valóban ismeretes és érthető. Nem elsősorban a tényekről van szó – habár azok is köztudottan makacs dolgok –, hanem a jelenségek értelmezéséről, a háttérinformációról és a kontextusról. Ami azóta sem változott, az az elvágyódás. Elmenni, el innen, valahova máshova, bárhova, Amerikába... *Ó, az az énekes, bármiről énekelt, úgy tudtuk róla mi, hogy jobb ő, mint mi vagyunk, hogy az ő élete sokkal többet ér, mint mi vagyunk.*

„Valaki mondja meg”

Nem tudom megítélni, pontosan milyennek látszik Magyarországról az amerikai könyvtáros élete. Bizonyára sok a különbség a két ország viszonylatában, de nagy a változatosság az amerikai könyvtárosok között is. Továbbra sem gondolnám, hogy jobb vagy rosszabb könyvtárosnak lenni az egyik vagy másik országban. Izgalmas időket él a szakma. Ennek egyik jellemzője, hogy aktívabban vehetünk részt formálásában: magunk alakíthatjuk a könyvtárosi munkakört és egyéni pályánkat, nem kell arra várni, hogy a szánkba rágják, mit tegyünk. Legalábbis éljünk ebben az illúzióban! A fiatalabb generációtól tanulva, megvan az esélyünk, hogy magunk irányítsuk, hol, milyen környezetben, mire vállalkozunk, és meghatározzuk, milyen áldozatokat vagyunk hajlandók céljainkért hozni.

Magam is megpróbálok a szakmához hozzájárulni, különleges helyzetem lévén, mindkét országban. Abban reménykedem, hogy a *Képzelt riport* és Woodstock valamelyest értő hallgatójaként talán sikerül abban segítenem, hogy megértessem, miért működik valami ott, és itthon sose fog, és fordítva. Legalábbis megpróbálok írásaimban és előadásaim során. Ennek persze az első feltétele, hogy én magam is megértem mindezt. Sokszor itt kezdődnek a gondok. *We don't need no education, we don't need no thought control.* Kudarcs ide, a szituációs tudatosság, a pillanatnyi helyzet értékelésének képessége az adott feladat tükrében viszont hasznos készség bármilyen munkakörben vagy élethelyzetben.

„Hogy megértem a szóból azt, amit lehet”

A mindennapi könyvtári munka része, hogy eldöntsük, mikor és mennyi információt kell adnunk, és milyen módon. Ehhez viszont értenem kell, hogy pontosan mit akar a kedves olvasó. A kedves olvasó viszont sokszor maga sem tudja, mit akar. Kontextusba helyezni egy jelenséget – sok tudást, helyismeretet és bölcsességet igényel. Tapasztalataim szerint a mai bonyolult világban ezeknek nem minden esetben van birtokában a könyvtáros. Pedig mi aztán igazán megtanultunk a sorok között olvasni. Az egyik megtanulható elem, mint a működőképes házasságban, a sikeres kommunikáció. Vagyis, hogy értem, *miről beszéltek, amikor a futásról beszéltek*, mint Haruki Murakami, aki szintén kölcsönvette könyvének a címét, Raymond Carver *Miről beszélünk, ha szerelemről beszélünk?* című novellájáról van szó, hogy interkulturális műveltségemet is fitogtassam a sok zene és futás mellett.

A két kultúra között evickélve a kommunikációt nevezhetnénk talán az egyik legfontosabb mankónak. A szavakat érti az ember, a jelentését nem biztos, és nemcsak a kétnyelvű környezetben, hanem sokszor az azonos nyelven beszélők között is. *Do you understand the words that are coming out of my mouth?* – mondja a feketebőrű Carter a kínai Lee felügyelőnek a *Csúcsformában* című filmben. Érted egyáltalán a szavakat, amik a számból kijönnek? Az amerikaiak, számunkra sokszor idegesítően, szájbarágósan magyaráznak el mindent. Ezzel nem is lenne probléma egy heterogén közönség esetében. De bizony sokszor legszívesebben kirohannék az előadóteremből, amikor egy szakmai előadás is a kályhától indul. Más világ. A reklámszatyoron ott a figyelmeztetés, hogy a fejünkre húzva fulladást okoz. *No kidding*. A folttisztítón szerepel, hogy nem élelmiszer. Nem is gondoltam volna. A láncfűrészre meg rá van írva, hogy melyik végén kell tartani. Ahhoz vagyunk szokva, hogy a vásárlói célközönség változatos, csak úgy, mint olvasóink a könyvtárban.

„Lépj ki, mint egy rossz cipőből”

Valóban, az amerikai könyvtárlátogatók és könyvtárosok demográfiailag sokfélék: életkor, oktatási háttér, érdeklődési kör és természetesen etnikai-kulturális szempontok szerint is. A sokféleség sokfélébb, változatosabb, mint Magyarországon. Ez az olvasókra és könyvtárosokra egyaránt áll. A gazdasági válság következtében megnövekedett a pályamódosítók száma, akik a könyvtárosságon kívül legalább még egy dologhoz értenek. De inkább öthöz vagy hathoz, ha a megszállottságig űzött hobbijukat is beszámítjuk. Tessék feltenni egy futással kapcsolatos kérdést, félálomban is megválaszolom. A pályaelhagyás hátterében az áll, hogy az amerikaiak mernek változtatni, kockáztatni – sokszor persze nincs is más választásuk. A fiatalabb könyvtárosok nem is terveznek hosszabb időt egy munkahelyen, mint legfeljebb három-öt év. Nem feltétlen akarnak a szakmában maradni, bár a magas diákkölcsönök visszafizetése nagy röghözkötöttséget jelent. Viszont az ország méretei miatt a lehetőségek nem korlátozódnak egy államra, egy szakágra vagy egy munkahelyre.

A pályamódosítás legnagyobb előnye, hogy komolyabban veszik a tapasztalt (értsd, korosabb) kollégát. A máshol szerzett szakmai gyakorlat és transzferábilis készségek, az élettapasztalat révén értékes munkaerővel gazdagodhat a könyvtár. A hátránya? Az inkompetencia elviselhetetlen fájdalma. Várható és könnyen elképzelhető, hiszen az ember nulláról indul az új szakmában. Egy ponton akkor is iszonytatóan fájdalmas mások inkompetenciájának elviselése. De ehhez nem feltétlenül kell pályakezdőnek lenni se itthon, se otthon, ahogy szoktam két hazámat emlegetni.

„Mert nem bírom látni”

A sok lehetőség ellenére nagyon nehéz a pályakezdő könyvtárosok helyzete Amerikában. Ha valakinek első diplomája a könyvtár-informatikusi, az általában éveket vár egy főállású státuszra. Addig, jó esetben, mellékállásban, több könyvtárban dolgozik végzettségének megfelelő pozícióban, vagy segédszemélyzetként, egészség- és nyugdíjbiztosítás nélkül. Minden meghirdetett állásra százszámra érkeznek a pályázatok, és a korábbi két-három helyett újabban akár hét-nyolc embert is behívnak személyes interjúra, ami történhet telefonon vagy akár Skype-on keresztül. A legújabb divat 2015-ben az egyetemi könyvtáros állások terén a reptéri interjú. Nem vicecek! A teljes egyetemi-könyvtári

bizottság elrepül egy légi csomópontba, mint például, Denver, Chicago vagy Atlanta. A reptérhez közeli szálloda egyik lakosztályát bázisként használva két nap alatt lezavarják a teljes folyamatot. A jelöltek költségeit a potenciális munkaadó állja. Biztos vannak előnyei a módszernek, viszont a rövidlistás három pályázót akkor is el kell utaztatni a helyszínre, ahol minimum két nap az interjú, per capita.

A jelentkezők nemcsak sokan vannak, de általában túlképzettek is, szinte bármelyik pozícióra. Sokat várnak el a jelöltektől, a munkaköri leírásokra a túlfogalmazás jellemző, a fizetés megjelölését kivéve. Azt elegánsan el szokták hagyni. Egyébként pedig lehetőleg mindent belezsúfolnak az egy oldalba, ami az eszükbe jut, majd az ideálshoz a legközelebb állót választják. A PhD és könyvtárszak mellett programozói és honlapszerkesztői gyakorlat, valamint tizenhárom idegen nyelv ismerete, talán ez volt a legkirívóbb példa az egyik egyetemen. Azóta is kíváncsi vagyok, ki kapta meg azt az állást. Még akinek jelenleg jó helye van, az is folyamatosan figyelemmel kíséri az új lehetőségeket. Direkt ezért feliratkozik levelezőlistákra, vagy beállítja valamelyik közkedvelt álláskereső program automata értesítését. Én is innen vagyok ilyen tájékozott. És persze mivel minden adat nyilvános, kis utánajárással könnyen meg lehet találni a fizetési besorolást is.

„Mit tehetsz te más?”

Annak idején hangsúlyoztam, hogy dokumentált szakmai gyakorlat nélkül reménytelen az elhelyezkedés, ez a helyzet azóta talán rosszabbodott. Nagy keletje van az önkéntes munkának, ez nem változott, illetve annyiban igen, hogy ha állásnak hirdetjük meg a megbízatást, kevesebben jelentkeznek, mint amikor gyakornokot keresünk. Nincs változás abban, hogy a hallgatók, de a végzett, állásnélküli könyvtárosok is akár heti egy-három napot is feláldoznak szakmai önéletrajzuk felturbózására, készségeik fejlesztésére és könyvtári tapasztalataik bővítésére – minden fizetség nélkül. Éveket dolgoztam önkéntesként két könyvtárban én is, jelenleg pedig folyamatosan foglalkoztatok egy-két önkéntest a saját könyvtáramban, ilyen módon törlesztve a szakmának.

Az önkéntes munka sok előnnyel jár: szakmai gyakorlatot szerez az ember, kapcsolatokat épít, megtanul használni olyan szoftvereket, amelyekhez csak gyakorló könyvtárosként juthat hozzá (OPAC, LibGuide, könyvterjesztői és folyóirat-adatbázisok). Ha szerencsés, akkor önálló munkát, kisebb projektet is rábíznak. Nálunk minden hallgató legalább egy végtermékkel gazdagítja a könyvtárat és saját önéletrajzát: oktatási segédanyag, bibliográfia, poszter, levéltári feldolgozás, katasztrófa-terv, honlap tartalmak, finding aid stb. A legnagyobb nyereség az ügynevezett kontextuális önbizalom megszerzése. Amikor maga ura lesz a könyvtáros, bízik saját képességeiben, tudja, hogy meg tudja oldani az előtte álló feladatokat.

„Mondd, hogy merre kell mennem”

Akinek van állása, az sem lehet biztos abban, hogy két hónap múlva is lesz. Az állások nagy része határozott időre szól, jobb esetben hosszabbítható. Az interjúasztal túlsó oldalán helyet foglaló, ma a kérdéseket feltevő könyvtárosból könnyen válhat állaspályázó holnap. Egyszer hopp, máskor kopp. Az amerikai könyvtárosok egyénileg és szervezett formában is a mentorálás pártjára álltak. *A little help from my friends*. Az ügynevezett *peer-mentorok*, vagyis a hasonló státuszban lévő kollégák rendszeresen istápolják egymást. Új

pozícióban, új környezetben rengeteget segít a *buddy-system*, vagyis a cimborarendszer, ami lényegében bevezetés a szervezeti kultúrába. Az új kollégát egy helyismerettel rendelkező dolgozóval párosítják össze az első időkben.

A hallgatóknak és frissen végzett álláskeresőknél a *job-shadowing*, vagyis egy tapasztaltabb kolléga árnyékként történő követése szolgálhat útmutatásként. Kezdő könyvtárosok rengeteget tanulhatnak egy tapasztaltabb kollégától, nemcsak azt, hogyan kell valamit csinálni, hanem azt is, hogyan nem szabad. Ugyanis sok esetben nem készül dokumentáció arról, mit hogyan végeznek. Vagy ha készült, eltűnt az intézeti útvesztőben, véletlenül, de akár szándékosan. Így egyes munkafolyamatok csak a szervezeti közös memóriára hagyatkozhatnak. Hogy miért úgy csinálják, azon kívül, hogy mindig is úgy csinálták, arra viszont gyakran senki nem emlékszik.

„Merülj el a sűrűjében”

A könyvtáros szakmai szervezetek jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Nemcsak a nagy ALA-ra gondolok, amely ereje teljében, a mögötte álló bázis tudatában akár a hivatalos politikával is szembeállhat, hanem a kisebb, személyesebb, helyi szerveződésekre. Önkéntesként dolgozva egy-egy szakmai szervezetben sokkal nagyobb rálátása nyílik a könyvtárosnak a szakma egészére, amellet, hogy kiváló *networking* alkalom és továbbképzési lehetőség is. Amerikában szinte kötelező tagnak lenni, a szakmát ezáltal is támogatni. Az önéletrajzról hiányzó szervezeti tagság sok munkaadó számára azt jelenti, hogy lusta disznóval ülnek szemben, aki nemcsak hogy az idejét, hanem a pénzét is sajnálja a szakmától. Vagyis smucig is, nemcsak lusta. Olyanokkal meg senki sem akar közös vállalkozásba fogni, nemhogy a bőrét a vásárra vinni.

A szervezetekben való együtt-dolgozás, a virtuális csapatmunka hamar megtanít arra, hogy bármilyen helyzetben a megoldás felől közelítsünk. Igen, gyakran teljes a kudarc. Akkor lehet lamentálni, bűnbakot keresni, nyilvános fórumokon cirkusolni, vagy otthon a konyhában hisztizni, kinek-kinek vérmérséklete szerint. Ettől a helyzet még nem oldódik meg. Más kérdés, hogy egy nagyobb kudarc után, a helyzetmentő megoldás ellenére is mi a könyvtárban mindig megbeszéljük, hogy ebből azt tanultuk meg, hogy... Magyarán, elemezzük a történeteket, reflektálunk eseményekre és megoldásokra. Az elmúlt években akadt néhány kemény dió. Sok fejtörés ellenére sem sikerült kiutat találni a manipuláltság érzéséből. Még ha csak érzés volna! Bizony, errefelé is vannak kollégák, akik úgy állnak a munkához, hogy más is hozzáférhessen. A babérokat viszont mindenki szereti learatni. Nos, ezt a harcedzett magyart nem lehet munkával megijeszteni. Hogy ellopják az ötletimet vagy bezsebelik a nem nekik járó elismerést? Ugyan már, hát nem erről szólt életem első fele Magyarországon? Ötletről pedig van elég!

„Hogyan mondjam el Neked...”

A két ország könyvtári kultúrája minden bizonnyal nagyon eltérő, de legalábbis elmondhatatlan a különbség. Esetleg zongorázni tudnám, *szó-mi-dó-mi-szó-dó* versus *mi-fá-szó-dó-szó-fá-mi*. Esetleg *ré-mi-dó-dó-szó*, keverve, lásd *Harmadik típusú találkozások*, Oscar-díjas, '56-os magyar operatőrrel. Nagyobb a szabadságunk? Jobban keresünk? Több a lehetőség? Az biztos állíthatom, hogy nagyobb a verseny, több a feladat, kiszámíthatatlanabb a jövő. Ember embernek farkasa, kis hal és nagy hal esete, kizsákmányolás és

hasonlók, ahogy annak idején a „tudszo” órán a fejünkbe verték. Szolgáltatóipar lett a könyvtár, az infrastruktúra része, maradjunk annyiban, hogy a legjobb értelemben véve. Méltóságát megőrizve az ember igyekszik kiszolgálni a megrendelőt, esetünkben az egyetemi oktatókat, kutatókat és diákokat. Ugyanakkor próbálja ezt az ésszerűség határain belül tenni, egyébként mindenki helyett dolgozna.

A magam részéről úgy érzem, hogy lényegében ugyanolyan könyvtáros vagyok, mint 1982 és 1984 között a Debreceni Orvostudományi Egyetemen. Ugyanazt a munkát végzem, más formában, más körülmények között. A kiemelt intézetben ugyanaz volt a feladatom: kielégíteni bármely információs igényeit annak, akitől a fizetésem kapom. Hogy ezt most egyszerre két képernyővel magam előtt végzem angolul, és az olvasóim fajra, anyanyelvre, bőrszínre, etnikai és kulturális háttérre nézve korántsem olyan homogén csapat, mint anno, nos, ez a dolgok napi szintjén semmit nem jelent. Az emberi természet végtelenül változatos, bárhol éljünk. Hogy miként, az elmondhatatlan, magyarul is. Bizonyos dolgokat egy úrinő egyszerűen kiemel a diskurzusból, punktum. *Information science* helyett *information silence*. A csend hangjai.

„Indulás a koncertre”

Ha valaki Amerikában könyvtáros szeretne lenni, akkor itteni könyvtár-informatikus szakot kell végezni – erről írtam legelső könyvtárosi témájú esszémet, *Könyvtárszakon Amerikában* címmel, amely a 3K 2007. májusi számában látott nyomdafestéket. Ez az írás indított el azon az úton, hogy gondolataimat megosszam az otthoniakkal. Igazából úgy kezdődött az egész, hogy saját magam számára próbáltam megkeresni az értelmét ennek az egész amerikai könyvtárosdinak. Adott volt a tapasztalat, mert végigszenvedtem a könyvtárszakot újszerű haverjaimmal együtt. Mind pályamódosítók voltunk, a hócipőnk tele, *we're not gonna take it any more* üzemmódban. Ott álltunk friss diplomával a kézben, állás meg sehol. És akkor most mi van? Akkoriban pedig még nem került látóterembe az olvasás- és egyéb művészetterápia, de a cikk megírásával valahogy sikerült hajamnál fogva kiráncigálni magam az álláskereső depressziójából. A történethez tartozik még egyik kedvenc Amerikáról szóló olvasmányom, narancssárga Modern Könyvtár kiadásban, az *Osztálylétrán Amerikában*, egy Paul Fussell nevű szerző műve (a másik Baudrillard *Amerikája*, naná). Fussellről kiderült, hogy álnév, és a szerző ugyanezen az egyetemen dolgozott. A gyorsétermekre azóta sem találtak jobb elnevezést, mint a helyi „alumínumcsárda”. A magyar fordítás is zseniális. Ez a könyv adta az ötletet és a formát az esszéhez – a többi már a múlté. Az utcáról egy szakmai senki által beküldött cikk közléséért (kéziratosokat nem őrzünk meg, emlékszünk a nyomtatott lapokban?) hálám azóta is üldözi Mezey Lacit!

A diplomára visszatérve, az idevonatkozó szabályt azóta is nagyon szigorúan veszik. Könyvtárosi állást csak a megfelelő akkreditált intézményekben szerzett végzettséggel lehet betölteni, mint ahogy vezetni is csak az adott államban érvényes jogosítvánnyal lehet. A 24 éves magyar jogosítványom semmit sem ért, amikor idejöttem, meg kellett szerezni a New Jersey államét is. KRESZ-vizsga, minden. Az nem kérdés, hogy akar-e az ember autót vezetni, ugyanis anélkül szinte sehova sem lehet eljutni. Az amerikai könyvtáros diploma ugyanígy minimum feltétel, ha az ember a könyvtárosi pályát szeretné hivatásul választani. A (majdnem) happy end: egykori egyetemi haverjaimnak mind került állás a kezdeti nehézségek után. Az egyik lány a philadelphiai közkönyvtárban dolgozik és több könyv szerzője, a másik egy jó nevű egyetemi könyvtár szakreferense, az üzleti háttérrel

rendelkező fiúból könyvtárigazgató lett, ahogy megjósoltam. Zenész csoporttársunk a Columbia Egyetemen kapott zenei katalogizáló állást, és halála napjáig dolgozott egy önként vállalt projekten velünk. Emlékét őrizzük, *Have Yourself a Merry Little Christmas*.

„És nem jött felelet”

Pár éve le mertem írni, hogy a sok lehetőség ellenére a könyvtáros végsősoron magára van utalva, és a külső segítség sokszor tévútra vezet. Ez egy külön cikk témája lehetne az azóta eltelt idő tapasztalatai alapján. Amerikában több a választási lehetőség, de nagyobb a hibázás esélye is. Ehhez még hozzátenném az azóta kialakult kíméletlen versenyt és az ellendrukkerek növekvő számát is. (Még mindig Amerikáról beszélek, a félreértések elkerülése végett mondom.) Viszont a gyakorlat azt mutatja, hogy az egyénnek igenis van esélye az adott helyzetet felmérni az előadásban említett három dolog segítségével. Az első a situációs tudatosság (*situational awareness*), vagyis hogy kiismerem magam egy adott szituációban, és mint Miss Marple, elemzem és lefordítom a helyzetet. A saját értelmezésem sokszor kihúzott a *feces*-ből (nem hiába vagyok orvosi könyvtáros). A második, amiből rengeteget profitálok, részben kötődik az előzőhöz. A máshol is alkalmazható készségek (*transferable skills*) szinte mindig biztos alapot jelentenek. Nem az a lényeg, hogy ismerem-e az adott integrált könyvtári rendszer szoftvert, és tudom, mikor melyik billentyűt kell megnyomni, hanem, hogy ismerem-e az integrált könyvtári rendszert mint eszközt. A gombokat meg majdcsak kiokoskodja az ember. Az angol azt mondja, *been there, done that*, vagyis voltam már ott, csináltam már azt. A harmadik, a kontextuális önbizalom (*contextual confidence*) abban segít, hogy nem pánikolunk be semmilyen, elsőre ismeretlennek tűnő helyzetben, hanem megbízunk a tapasztalatunkban. Ez a képesség tanulható, megszereshető, lásd erre vonatkozóan az amerikai hadsereg, különösen a tengerészgyalogság és a légiő kíméletlen kiképzési módszereit.

Minden korábbi tapasztalat és szaktudás átvihető az új helyzetre, a környezeti adottságok figyelembevételével. Szinte minden előzetes ismeret felhasználható a mai könyvtárban: tanítási gyakorlat, oktatásszervezés, óratervezés, számítógépes ismeretek, programozás, interkulturális kommunikációs készségek, nyelvtudás, menedzsment, technológiai készségek, sorolhatnám tovább. Soha senki nem fogja megmondani nekünk, hogy mely készségeink vagy korábban szerzett ismereteink fognak majd egyszer jól jönni. Ezeket nekünk kell majd beazonosítani az adott álláson belül. Így magunk közt bevallom, mi kicsit csalni szoktunk, amikor a gyakornokokról van szó. Készítettünk egy listát, amin kipipálhatják azokat a készségeket, ismereteket és tudnivalókat, amelyeket illik dokumentálni az álláspályázatokhoz. Persze hogy szívesen fogadják őket bármelyik felsőoktatási könyvtárban az államban. Mostanában már referencia telefonhívásokat sem kapunk. Közismertté vált, hogy innen csak képzett munkaerő kerül ki.

„Hogy nem vagyok hiába...”

A kelet- vagy közép-európai találékonyosság és az amerikai források nyerő kombinációját sok esetben látta már a tudományos, üzleti és művészeti élet. Az előadásom diaképén Houdini, alias Weisz Erik, az Amerikában jól ismert magyar származású illuzionista és szabadulóművész illusztrálta ezt az állítást. Igen, az ember sokszor béklyóban érzi magát, eltemetve egy hermetikusan lezárt koporsóban, mindez húsz méterre a víz alatt. Van

innen kiút? Bár a siker és kudarc fogalma relatív, a könyvtáros esetében a rövid és hosszú távú hasznosság, a mások munkájának könnyítése, az útbaigazítás eredményessége sokféleképpen mérhető.

Különleges helyzetem egyik nagy újdonsága, hogy feladtam, hogy a tökéletes megoldásra, a tökélyre törekedjek. Sokszor nincs rá elég idő, vagy egyszerűen nem is fontos. El kell a munkát végezni, *get the job done*, mondja az amerikai, szintén katonai szóhasználatból kölcsönözve. Az évszázad kulcsszava a folyamatos béta verzió (*perpetual beta*): meg kell elégednem az „elég jó” minősítéssel. Ezt a cikket is írhatnám még jobbra, érdekesebbre, tanulságosabbra, csiszolgathatnám még egy ideig. Inkább arra fordítom az energiámat, hogy mindkét kultúrából minél többet tudjak hasznosítani mások javára is. Választott szerepem lehetőséget ad olyan tanulmányok, ismeretterjesztő cikkek és esszék megírására, amelyek másnak nem jutnak eszébe. Itt említendő, hogy Amerikáról nehéz bármit is mondani bármilyen közegben anélkül, hogy ne hangozna tudálékosnak vagy nagyképűnek az ember. Ezt, tudom jól, nekem sem mindig sikerül elkerülnöm. Nem mentegetőzőm, az a gyengeség jele, Gibbs után szabadon. Kedvenc tévésorozatam ügynökének szabályait gyakran szoktuk idézni a könyvtárban. Ide most a 11-es vonatkozna, amikor a munkával kész vagy, menj haza. A bocsánatkérésről szóló pedig a 6-os számú volt, az amerikai könyvtáros sokoldalúságát igazolandó. Komolyra fordítva a szót, nagy örömömmre szolgál, hogy a szakmai közönség eddig még mindig értékelte a szándékaimat. Úgy érzem magam, mint Balajhty Dénes, „*akit kora gyermekkorától maximális tiszta szándék vezéretti, és ez az utóbbi időben csak jó irányba fokozódott*”.

Finálé: játsszunk még tovább! – Nike: Just do it

Nike (ejtsd nájkí, emberek, így ejtik, lásd a fenti mondatot a kioktatásról). Nem maradhat el a futós kép és analógia az amerikai könyvtáros életéről szóló beszámolómban. Nemcsak azért, hogy érzékeltessem, a sztereotíp kontyos-szemüveges könyvtáros kiment a divatból, hanem, mert mindenki belecsempészi kedvenc foglalatosságát a mindennapi munkájába (ide illene egy sor magyarul kevésbé ismert könyvtáros elfoglaltság, mint a *scrapbooking* és a *quilting*, és az összes tévésorozat, de főleg a *Könyvtárosok*, Noah Wiley-val a főszerepben). A hobbi – mint szenvedély – ugyanis megmarad egy életen át, az állás nem biztos.

Az előadás utolsó képét, szigorúan tudományos célra, ezért vettem kölcsönbe a nagy cipőgyártó cégtől. Isten őrizz, hogy a szerzői jog megsértésével vádoljanak! Végszóként álljon itt a Nike-plakát 1977-ből, miszerint „célvonal nem létezik”. Ez az amerikai kultúra része, és ma is gyakran idézik, bár az újabb, 1988-as *Just do it* szlogen sokkal ismertebb. A fitnessz-mánia idején az egyszerű, humoros formában megjelenő reklámok az egészséges életmódra aspiráló amerikaiak vágyaira építettek. Sikeresen az emberek fejébe verték, hogy csak egy nyolcvandolláros cipőt kell venniük, és máris megváltoztathatják életüket. Csak csinálni kell, *just do it*. Bár nem mindenkinek sikerült az életét megváltoztatni, a változással meg kell tanulnunk együtt élni. A szlogenek és jelképek sorsáról a történelemben pedig nekünk, magyaroknak bőven jutott a tapasztalatból, ahogy a szakmámhoz, mint addiktológiai könyvtárhoz illő vörös csillag a Heineken sörösüvegen illusztrálja.

Ráadás

1969-ben a woodstocki koncert második napján alig volt ember, aki a nehéz nap éjszakaiján nem hullafáradtan, kótyagosan, másnaposan, közönyösen, fásultan (nem kívánt törtendő) nézte volna a műsort. Mit szépítsük? A történet úgy szól, hogy mire a Creedence Clearwater Revival (ifjúkorom egyik nagy kedvence, *Have you ever seen the rain?*) hajnali három tájban végre a színpadra lépett, mi tagadás, a közönség nagy része kómásan aludt. A Creedence alig várta, hogy játszhasson az idegesítő várakozás után, erre a közönség, vagy félmillió ember, ott alszik a fűben szanaszét. A szólóénekes-gitáros, John Fogerty, a legenda szerint, kétségbeesetten nézett végig a lebegő, utazó, betépett és kibukott nézőkön. „*Olyan volt, mint valami festmény Dante poklából, emberi testek, kicsavarodva, összetekeredve, sárosan, és mind alszók.*” Egyszer csak a távolban, majdnem fél kilométerre a színpadtól valaki felvillantotta az öngyújtóját és odakiabált neki, „*John, ne foglalkozz vele, mi itt vagyunk.*” Fogerty később úgy nyilatkozott, „*a show hátralévő részét annak az egy srácnak játszottam.*”

(2011.október – 2016. január)

Lángoló világ

A XX. század szörnyűségei a fiatalok történelmi tudatában

„A vész kitért. Vértagyraló keze
Emberfejekkel labdázott az égre.
Emberszívekben dúltak lábai.”

(Vörösmarty Mihály)

Vajon mit tudnak a tizenévesek a világháborúk pokláról, a lövészárokharcok öldöklő küzdelmeiről, a sárban-hóban kúsó kiskatonák szenvedéseiről és éhezéséről, a mellettük golyótól eltalált bajtársuk haláltusájáról? Van-e sejtésük a vijjogó légvédelmi szirénák és a robbanó bombák okozta halálfélelelről, a munkatáborokba hurcolt, marhavagonokba zsúfolt szerencsétlen emberek túlélési esélyeiről, a koncentrációs táborok és a gázkamrák iszonyatáról? Szerencsére ők már csak filmekből, könyvekből, regényekből ismerhetik meg azt a rettenetes XX. századot, amely többször is lángba borította a világot. De ismerniük kell!

Ezért hirdettük meg – aktuálisan az első világháborúra emlékezve – a Csongrád Megyei Könyvtáros Egyesület könyvtárhasználati versenyét. Már a meghirdetés előtt vitába bonyolódunk a kollégákkal, hogy mit tudnak befogadni a fiatalok az elmúlt évszázad rettenetes eseményeiből. Az 5-6. osztályos kisdíjak történelmi ismeretek híján még nem képesek fölfedezni az összefüggéseket a világháborúk és a politikai cselszövések között, de a szépirodalom valamelyest vissza tudja adni a kor hangulatát. A nagyobbak talán már hallottak néhány emlékfoszlányt a szülőktől, nagyszülőktől, és van valamilyen elképzelésük arról, hogyan éltek, mitől rettegetek a nagyszülcik. Így esett a választásunk Szabó Magda *Abigél* című regényére, a középiskolásoknak pedig Szolzsenyicin *Ivan Gyenyiszojovics egy napja* vagy Orwell *Állatfarm*, illetve Semprun *A nagy utazás* című regényére.¹ Persze, az is szempont volt, hogy ne legyen túl hosszú a prózai mű (ismerve a gyerekek ódzkodását a vastag könyvektől); legyen olvasmányos, és ne legyenek benne mellbevágó, elborzasztó jelenetek. A *Képes történelem* és az *Új képes történelem* ide vonatkozó kötetei is ennek a korszálynak készültek, tehát a legszörnyűbb történeteket is tárgyilagosan, néhány fotó kíséretében közlik. A kutatómunkával pedig azt akartuk érzékeltetni, hogy ez az elátkozott század óriási lépéseket tett az orvostudomány, a szórakoztatóipar és a hadiipar terén is, megfelelő szakirodalomból ezt az általános iskolások is meg tudták oldani.

A tavaly áprilisban megrendezett versenyre öt általános iskolai és tíz középiskolai csapat jelentkezett; érthető, hogy a középiskolások már többet értettek meg a korszakból. Természetesen nagy szerepük volt ebben a felkészítő tanároknak is, hiszen nem mindegy, hogyan vezetik fel a témát, hogyan közelítenek a letagadhatatlan tényekhez, amelyek fölött nem lehet szemet hunyni, és nem szabad meg nem történtnek tekinteni. Mivel a „nagy háború” csak nyitány volt a XX. század későbbi tragikus eseményeihez, talán most sem érdektelen feleleveníteni ezt a vetélkedőt és a hozzá vezető módszertani ötleteket.

Az előzetes feladatokhoz tartozott az említett regények tartalmi ismertetése. Úgy tűnt fel, a gyerekek többnyire azonos forrásból dolgoztak, így készültek a kissé terjengőse sikerült tartalom-leírások. A nagyobbak jól foglalták össze az *Állatfarm* szereplőinek emberi megfelelőit, valamint *A nagy utazás* jellemzőit, érzékelhetően őket is megrendítette az ábrázolt szenvedés. Komoly adatgyűjtő munkát bizonyítottak a 9-10. osztályosok a koncentrációs táborok aprólékos felsorolásával, sőt térképével, a 11-12-eseknél pedig szisztematikus elméleti elemzést találtam a náci és a sztálini rendszer hasonlóságairól és különbségeiről, bár a feladatban a két diktátort kellett összehasonlítani emberileg és ideológiailag. Az előzetes feladatok kidolgozása minden csoportnál elmélyült és gondos munkára vallott, természetesen nem nélkülözve a tanári segítséget.

A helyszínen a verseny hangulati megalapozását Gyóni Géza *Csak egy éjszakára* című versének felidézése jelentette. Minden zsűriben helyet kapott a könyvtárosok mellett egy-egy történelem szakos kolléganő.

A szakos írásbeli (lásd: 1. sz. melléklet, a megoldó kulccsal együtt) a katalóguscédulák adatfelismerését, a (feltételezhetően) forgatott kézikönyvek adatainak valószínűségét, a legfontosabb ETO-szakjelzeteket és a szoros betűrendet kérte számon. Szomorú felismerés részemről, hogy a gyerekek egyre kevésbé ismerik ezeket a könyvtári alapfogalmakat. Az előttük fekvő katalóguscéduláról is nehezen olvasták le a történelmi korszakot és a könyv szakjelzetét, a kézikönyvek „igaz – hamis” állításainál főleg a zenei és a *Filmlexikon*-ról szóló megállapítást tévesztették el. A szakjelzeteknél a kisebbek a 140-et és a 943.9-et találták el, a nagyobbaknál valamivel jobb az arány, még egy telitalálatos is akadt. A legelkeserítőbb a szoros betűrend ismeretének hiánya; láthatóan nem ismerik a vezetéknev fogalmát. Többnyire az egész nevet húzták alá, illetve néhányan a keresztnévet próbálták betűrendbe sorolni a 12 politikus és művész közül. Volt olyan csapat, amelyik meg sem kísérelte a betűrendezést. Az összesített eredmény legföljebb 50 százalékos volt.

A képösszerakás (puzzle) mindig kedvelt időtöltése volt a fiataloknak, ezért minden csapat kapott egy-egy A4-es lapot a művészetek világából, 10 részre vágva. A képek a Titanic utasszállító hajót, A. Warhol Marylin Monroe portréját, Picasso *Guernica* című képét, Sztálin generalisszimuszát és a Magyar Demokrata Fórum *Tovariszi, könyec!* feliratú plakátját ábrázolták. Az összerakás gyorsan ment (noha a Picasso-kép összeállítása kissé nehezebb volt), a felismerés már nehezebben jött össze, különösen a *Guernica* esetében.

Ezután az általános iskolásoknak Szabó Magda *Abigél* című regényéből kellett néhány jelenetet *pantomimban előadni*. A szereplők ügyesek voltak, de a kitalálás gyengébben sikerült, így csak a felét érték el a lehetséges pontszámnak. A nagyobbaknál kénytelenek voltunk kihagyni a kortársak találkozóját időhiány miatt.

A kézikönyvekből és egyéb forrásokból kikereshető feladatok mindig eldöntik az erőssorrendet; aki itt jeleskedik, általában az a csapat lesz a győztes. A rendelkezésre álló 15 perc alatt a csapatok három-három tagja annyi kérdésre keresheti a helyes választ (kihúzás

után), ahányat meg tud oldani. Az általános iskolások átlag 7 kérdésre adtak választ, a nagyobbak 5-6 kérdésre a 95-ből. Közülük az egyszerűbbek, a 4-6 pontot érők egy-egy adatra voltak kíváncsiak, az összetett referenzs-kérdések (8-10 pontosak) több adatot, esetleg komolyabb utánanézést igényeltek. Álljon itt néhány példa:

3. Hány jelentése van a <u>disszidál</u> szónak?	4 pont
25. Milyen szervezet volt a <u>KGB</u> , mivel foglalkozott?	6 pont
34. Ki írta a <u>Nyugaton a helyzet változatlan</u> c. regényt, és ki fordította magyarra?	6 pont
49. Mikor és hol született <u>Páger Antal</u> színművész, meddig élt Magyarországtól távol, és milyen díjakat kapott?	8 pont
64. Melyek <u>Charlie Chaplin</u> amerikai filmszínész jellegzetes kellékei a filmekben? Kiket gúnyolt ki A diktátor c. filmben?	8 pont
76. Meddig tartott a <u>nürnbergi per</u> , hány háborús bűnöst ítélték el, és azok milyen büntetést kaptak?	10 pont

Tudom, hogy a fejlődés megállíthatatlan, a gyerekek meg már beleszülettek a internet korába, ezért minden csapatnak rendelkezésére állt egy hordozható laptop, emellett a könyvtár számítógépes katalógusa. Mégis elszomorít, hogy a legkézenfekvőbb kérdéseket is a Google-ból keresték ki, például „vasfüggöny”, „disszidálás”. A kisebbek 40-50 százalékban használták a Wikipédiát, a nagyobbak viszont szinte mindnyájan, de nem mindig adták meg a kérdésekre a jó választ. Néha érthetetlen forrást jelöltek meg, amely nem a megfelelő válaszhoz vezetett, pl. *bess.hu* (Radnóti verséhez), *rubicon.hu* (Hruscsovhoz), *sk-szeged.hu* (Nobel Alfrédhoz).

A következő feladat a *térképismeret és az asszociáció* fogalmával fedhető le: 12 földrajzi nevet soroltam fel, amelyek a XX. század fontos eseményeihez kapcsolódnak, ezeket nemcsak leírni kellett, hanem a világtérképen meg is kellett mutatni. Általában helyes információkat illesztettek Auschwitzhez, Hiroshimához és Hollywoodhoz, de Recskről a kisebbeknek fogalmuk sem volt, a középiskolásoknál is találkozunk olyan képtelenséggel, hogy „Recsk = óvoda”. Stockholmról csak egy csapatnak jutott eszébe a Nobel-díj, a térképen pedig nehezen tudták megmutatni Pearl Harbourt, Bajkonurt és Recsket is („a régi Magyarországhoz tartozott” - írták). Így mintegy 30-40 százalékos teljesítményt nyújtottak.

Teljes csődöt mutatott a *bibliográfia-készítés*. Minden csapat két-három számot kapott a *Rubicon* folyóirat megfelelő füzetéből, mindenkinek más-más témakörhöz kellett volna öt tétéles bibliográfiát készíteni a megadott minta alapján. Követelmény csak a formai szabályosság (az adatok sorrendje) lett volna a megfelelő szám tartalomjegyzékéből kimásolva, de ez az általános iskolásoknál csak egy versenyzőnek sikerült, a középiskolásoknál háromnak. Többen a mintában megadott fogalmakat is odaírták, pl. lapszám, szerző, s csak utána következett a megfelelő adat. (Pongyolaságra nevelünk?) Láthatóan soha nem kellett még könyv- vagy folyóiratcikk-jegyzéket készíteniük egy adott témakörből.

A leginkább aktivitást igénylő feladatot jelentette a kisebbeknél az *interjú a nagymamával vagy nagypapával*. Itt valóban beindult a fantáziájuk, sikerült életszerű helyzeteket teremteni, pl. a nagymama unokáját a kemencepadkára hívta, hogy mesélhessen a régi iskoláról, ünnepekről, különleges falusi ételekről. A nagypapát pedig a lővészárkokról,

fegyverfajtákról és az orosz fogságról faggatták ügyes kérdésekkel. A középiskolások a *Rubicon* témaköre alapján tették fel kérdéseiket, az ügyes kérdések zsetont érdemeltek, és a jó válaszok jogot biztosítottak a másik csapatnak újabb kérdés-feltevésre. Persze, nem minden csapat jeleskedett, így igen széthúzódott a mezőny: 6 és 47 pont közé.

Az utolsó feladat a *Soba ne feledd!* címet kapta (lásd: 2. sz. melléklet), éppen azért, hogy emlékezetükben maradjanak a diktatúra és a holokauszt, a málenkij robot és a rasszizmus meghatározásai. A fogalom-egyeztetésnél többen rendszeresen keverték a fasizmust, a diktatúrát és a kommunizmust, de volt, aki az antant és a holokauszt fogalmával sem volt tisztában. Így a nyolcadikosok és a legnagyobbak telitalálatot értek el, az átlag számára 18-19 pontot jelentett az egyeztetés a maximális 24 pontból.

Nem sokan kutatták a fiatalok történelmi ismereteit, amelyek a XX. század borzalmaira vonatkoznak², de az mindenképpen felfedezhető, hogy ezek az ismeretek nagyon felületesek, sokan el is bagatellizálják. Már mi is abba a nemzedékbe tartozunk, akik éppen csak megszülettek a második világhégés idején, gyerekeink-unokáink pedig legfeljebb televízión keresztül (vagy online) láthattak háborús helyzeteket. Mai rohanó világunkban azonban nemcsak a technikai fejlődést, a szórakozás és a kényelem számos fajtáját kell értékelni, hanem mindig emlékeztetni kell őket azokra a szörnyűségekre, amelyek az emberiség szégyenét jelentik, és a lelkiismeret-vizsgálat soha nem múlhat el. Mindez rajtunk múlik, nevelőkön és szülőkön, nagyszülőkön, azon, hogyan közelítjük a gyerekekhez ezeket a letagadhatatlan tényeket.

JEGYZETEK

1. A fiataloknak ajánlható szépirodalom még e tárgykörben: Boyne, John: A csikos pizsamás fiú; Lowry, Lois: Számláld meg a csillagokat!. A többi elmélyültebb befogadást, szilárdabb történelmi ismereteket igényel, pl. Remarque, Hemingway, Merle, Koestler, Kertész Imre, Orwell.
2. Vásárhelyi Mária: „Fogalmam sincs, nem vagyok idevalósi?” = *Mozgó Világ*, 2013. 11. sz. 3-12. p.

Sáráné Lukátsy Sarolta

I. ÍRÁSBELI

1. Adat-felismerés katalóguscéduláról

940

G 52

772092

GONDOS Ernő (1919)

Az első világháború és előzményei. 1870-1918. Bp. 1977,

Móra Kiadó. 159 l. 4 t. 1 mell.: [16] lev.illusztr. 29 cm.

/Képes történelem./ –,- 33,-Ft

ISBN 963 11 0737 X

A

1. Milyen korszakról ír a szerző?

1870-1918

2. Melyik sorozatban jelent meg a könyv?

Képes történelem

3. Van-e illusztráció a könyvben?

*igen***B**

1. Ki a szerzője a könyvnek?

Major Klára

2. Melyik kiadó adta ki a könyvet?

Móra Kiadó

3. A könyv 4. kiadása melyik évben jelent meg?

1981

940

M 20

811781

MAJOR Klára, D.

Lángoló világ. A második világháború története. (4. kiad.)

(Bp.1981).Móra Kiadó 161, [7] l. 4 t. 1 mell.: [12] lev.

/Képes történelem/ –,- 33,-Ft

ISBN 963 11 2470 3

C

1. Ki fordította magyarra ezt a kötetet?

Szűcs Andrea

2. A 18. kötetnek mi a címe?

Mai világunk: gondok és örömek

3. A polcon melyik jelzetnél találd?

930

U 27

930

U 27

Új képes történelem / [...főszerk. Pierre Marchand] - [Bp.] :

Officina Nova; [Párizs] : Larousse, 1993 - 20db : ill., színes

ISBN 963 8185 45 7 kötött

Mt.: Marchand, Pierre (szerk.)

[18.], Mai világunk: gondok és örömek / [ford. Szűcs Andrea]

- 1995. - 105 p. Eredeti cím: Le Monde contemporain.

9 pont

2. Igaz vagy hamis?

Az alábbi meghatározásokról állapítsd meg, igazak-e vagy hamisak! Jelöld a kipontozott helyeken **i**-vel vagy **h**-val!

i ha nem ismerem egy könyv szerzőjét, a cím alapján megtalálom az e-katalógusban

h a Képes történelem sorozat köteteiben nincs illusztráció

i A XX. század krónikájában a névmutató szerint is tudok keresni

h a Magyar életrajzi lexikonban megtalálom Mihail Solohovot

h az Idegen szavak szótárában megtalálom a hidegháború jelentését

h a Zenei lexikonban tárgymutató szerint is kereshetek

i a Történelmi világtalaszban megtalálom a normandiai partraszállás frontvonalait

i a Filmlexikonban el tudom olvasni Gina Lollobrigida életrajzát

8 pont

3. Milyen **könyvtári szakjelzetnél** keresed a következő témaköröket? A felsorolt szakjelzetekből a megfelelőt írd a pontozott vonalra!

- 623 a haditechnika a második világháború idején
- 894 irodalmi kritika Kertész Imre Sorstalanság c. könyvéről
- 943.9 zsidótörvények a Horthy-korszakban
- 940 jelentős csaták Európában az első világháború idején
- 750 festészeti irányzatok a XX. században
- 629 az űrhajózás fejlesztése Amerikában
- 140 filozófiai rendszerek a XX. században
- 943.9 Magyarország belépése a második világháborúba
- 520 nagy csillagászati felfedezések a XX. században
- 785 modern hangszeres együttesek

A következő szakjelzetekből választhatsz (egyét kétszer is felhasználhatsz!):

140, 520, 623, 629, 750, 785, 894, 940, 943.9

10 pont

4. Politikusok és művészek

A felsoroltak közül ki a politikus (P), ki a művész (M)? Húzd alá a megfelelő jellel mind-egyiknek a vezetéknevét, majd rakd őket *szooros betűrendbe!*

Adolf Hitler, G.B. Shaw, Winston Churchill, Kádár János, Horthy Miklós, Gina Lollobrigida, Arnold Schwarzenegger, John F. Kennedy, Ernest Hemingway, Lech Walesa, Jorge Semprun, Andy Warhol.

Churchill, Hemingway, Hitler, Horthy, Kádár, Kennedy, Lollobrigida, Schwarzenegger, Semprun, Shaw, Walesa, Warhol.

Helyes aláhúzás: 12 pont

Helyes betűrendezés: 24 pont

Max. pontszám: 63

Iskola, osztály:

A csapat betűjele:

CSONGRÁD MEGYEI KÖNYVTÁRHASZNÁLATI VERSENY

Lángoló világ

Forgatókönyv

Köszöntés, technikai kérdések, előzetes feladatok
Vers: Gyóni Géza: Csak egy éjszakára

Pontszám: 1-10

I. Írásbeli (mellékletben)

Idő: 10 perc

Pontszám: max. 63

II. Fegyverek közt hallgatnak a múzsák (kép-összerakás)

Idő: 5 perc

Pontszám: 5 + 5 (felism.)

III. Ember az embertelenségben (kortársak találkozója)

Felkészülés: 10 perc

~ (ált. iskolásoknak): **Abigél** (pantomim jelenetek)

Előadás: 2-2 perc

Pontszám: 5+5X9, ill. 11

IV. Mire a falevelek lehullanak... (keresés kézikönyvekből)

Idő: 15 perc

Pontszám: 4-10/kérdés

V. Globalizált világ (térképismeret)

Idő: 10 perc

Pontszám: 5 + 5 (zseton)

VI. Nyugaton a helyzet változatlan (Rubicon-bibliográfia)

Idő: 10 perc

Pontszám: max. 10

VII. Lövészárók-harc (kérdés-adogatás adott témakörből)

Felkészülés: 10 perc

(zsetonnal) ~ **Interjú a nagymamával, nagypapával**

Idő: 10 X 2 perc

(ált. iskolásoknak)

Pontszám: 5/kérdés, válasz

VIII. Soha ne feledd! (fogalmak egyeztetése)

Idő: 10 perc

Pontszám: 24

IX. Villámkérdések

Eredményhirdetés

Idő (összesen): kb. 120 perc

Az Open Access támogatásának közép-európai gyakorlata

Nemzetközi konferencia az MTA Könyvtár és Információs Központban

2015. október 29-én és 30-án mintegy ötven fő részvételével nemzetközi konferenciát tartott a PASTEUR4OA projekt¹ Budapesten, az MTA Könyvtár és Információs Központban. Az eseményen kutatást támogató szervezetek és a tudományos kutatást képviselő intézmények munkatársai vettek részt Ausztriából, Belgiumból, Horvátországból, a Cseh Köztársaságból, Észtországból, Magyarországról, Lettországból, Litvániából, Lengyelországból, Portugáliából, Romániából, Szlovákiából, Szlovéniából és az Egyesült Királyságból.

Lovász László, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke köszöntőjében felidézte – a 2002-es *Budapest Open Access Initiative*-re utalva –, hogy az Open Access (OA) „szülőházaja” éppen Budapest. Az internet és a felgyorsult információközlés korszakában követelmény, hogy a tudományos eredményekhez az emberek a publikációk keletkezésekor azonnal, ingyen hozzáférjenek. Az Open Access igazi versenytársa lett a hagyományos kiadói modelleknek. Bár minden országban és minden tudományterületen más és más a helyzet, de a komplexitásban is léteznek közös pontok. Ilyenek például a tudományos kutatásra szánt összegek felhasználását érintő kérdések. Fontos, hogy a tudományos kutatással foglalkozó intézmények és személyek ne vesztesei legyenek a változásoknak, hanem a kutatók, a könyvtárosok, a kiadók munkatársai és a döntéshozók közösen találjanak mindenki számára megfelelő megoldást. Az MTA fő célkitűzései között szerepel az Open Access kérdésének megfelelő kezelése.

Iryna Kuchma, az EIFL² Open Access kérdésekkel foglalkozó munkatársa röviden bemutatta a PASTEUR4OA céljait és eddig elért eredményeit. Ez 15 európai intézmény közös projektje, egyetemek, akadémiák, könyvtárak egyaránt megtalálhatók a résztvevők között. A céljuk, hogy az Open Access irányelvek létrejöttét és működését elősegítsék, a terület szakértőinek véleményét összehangolják, támogassák a tapasztalatok megosztását. Létrehoztak egy, a ROARMAP³ adatain alapuló vizualizációs eszközt, amely a világ Open

Access irányelveinek megoszlását és azok hatékonyságvizsgálatát mutatja be. (Sajnos, kelet-közép-európai ország nem szerepel a tíz legtöbb Open Access irányelvet jegyző országok sorában.) A projekt tervei között szerepel új Open Access irányelvek kidolgozásának támogatása, a *Horizon 2020* és az egyes nemzeti OA-irányelvek összehangolása, illetve azok rendszeres felülvizsgálatának elősegítése.

Jean-François Dechamp, az Európai Bizottság (EB) munkatársa beszámolt arról, hogyan jelenik meg az Open Access a *Horizon 2020* programban és az EB ajánlásaiban. Kiemelte, hogy a Bizottság speciális, egyrészt politikai döntéshozói, másrészt finanszírozó testületi, harmadrészt pedig erőforrás-fejlesztő szerepe miatt fontos célja, hogy a tudományos kutatások hatásait uniós és országos szinten egyaránt optimalizálja. Ezzel kapcsolatban elvárás a gazdasági növekedés elérése, a hatékonyabb kutatás és a kutatási eredményekhez való hozzáférés biztosítása mindenki számára. Az FP7-ben⁴ létrejött eredmények 42 százaléka Open Access került publikálásra. Mivel a program keretében keletkezett tanulmányok közül még nem mindegyik jelent meg, ezért ez az érték a későbbiekben kis mértékben változhat. (A korábbi keretprogramok tapasztalatai azt mutatják, hogy az eredményeket bemutató írárok 13 százaléka a program lezárulta után jelenik meg.) A Bizottság a hetedik keretprogramban először biztosít lehetőséget arra, hogy a program 2013-as lezárása után is pályázhassanak a résztvevők a projektek eredményeinek értékelését bemutató publikációik Open Access megjelentetésére. Az így létrehozott post-grant OA-pilot⁵ 2015. június és 2017. április között négy millió euró értékben biztosít forrást a publikálásra. A pályázat feltétele, hogy az értékelt projekt legfeljebb két éven belül lezárásra kerül; egy projekt esetén legfeljebb három publikációt támogatnak, tanulmányonként legfeljebb 2000 euró, könyvenként legfeljebb 6000 euró pályázható, és természetesen kötelező egyrészt a nem hibrid folyóiratokban, OA módon történő lektorált publikálás, másrészt a repozitóriumba való archiválás.⁶

Az OA a *Horizon 2020*-ban is kiemelt hangsúlyt kap. 2013 decemberében jelentek meg a *Guidelines on Open Access to Scientific Publications and Research Data in Horizon 2020*⁷ és a *Guidelines on Data Management in Horizon 2020*⁸ című útmutatók. Ez utóbbi kiadvány rögzíti, hogy nemcsak a publikációknak, hanem a kutatás során keletkezett adatvagyonnak is hozzáférhetőnek, kutathatónak kell lennie. Az irányelvben leírtak alkalmazása kötelező hét, a pilotban résztvevő tudományterület kutatói számára, de önkéntesen mások is részt vehetnek benne, amit a *H2020* finanszírozású projektek 12 százaléka meg is tett. Az előadó szerint az OA egyre inkább technikai jellegű kérdéssé válik, nevezetesen hogyan lehet alkalmazni a pályázatok esetén, hogyan kezelhetők a kutatás során keletkezett adatok. Mint azt megjegyezte, a holland EU-elnökség sokat fog tenni a kutatási adatok kezelésének könnyebbé tételéért, az OA-irányelvek érvényesítéséért és az ezt kiszolgáló infrastruktúra kiépítéséért.

A két felvezető előadás után a különböző országok és intézmények gyakorlatát ismerhették meg a résztvevők.

Martin Eessalu, az észt Oktatási és Tudományos Minisztérium Kutatáspolitikai Osztályának munkatársa a kormányzati irányelveket mutatta be. Céljuk, hogy a kutatási eredmények minél hamarabb online is szabadon hozzáférhetővé váljanak, szeretnék felvetni a repozitóriumok uniós szintű szabályozásának kérdését, illetve egyre inkább előtérbe helyezni az Open Data támogatását és folyamatos ellenőrzését. A nemzeti OA stratégia kidolgozása Észtországban még folyamatban van. Az ország 2014 és 2020 közti időszak-

ra vonatkozó *Tudásalapú Észterország* címet viselő stratégiája⁹ kiemelt feladatként kezeli a közzétételi díjak (Article Processing Charge – APC) és az adatbázis-hozzáférések támogatását. A gyakorlatban a cél nem a magas impakt faktorral rendelkező folyóiratokban történő publikálás, hanem a tanulmányok mindenki számára hozzáférhetővé tétele, és az infrastrukturális támogatások megtartása – ez utóbbiba beleértve a digitalizálásra és adatbázis-hozzáférésre fordított támogatásokat. Az *Estonian Research Information System*¹⁰ repozitóriumként és kutatástámogató portálként is működik. Szeretnék minél inkább „helyzetbe hozni” ezt a felületet, ahol minden állami kutatási támogatás nyomon követhető lenne.

Rüta Petrauskaitė, a Litván Kutatási Tanács tagja a készülő országos OA irányelvek kialakításának folyamatáról számolt be. A tanácsot 2013-ban kérték fel arra, hogy országos szinten koordinálja az Open Access-szel kapcsolatos kérdéseket. 2015 novemberére készültek el az első vitaanyaggal, amelyet 2016. januárig lehetett véleményezni. A végleges irányelveket 2016 februárjában szeretnék közzétenni. Az irányelv felépítése a nemzetközi gyakorlatot követi: tartalmazza a célkitűzéseket, a támogatási alapvetéseket, a célok közt a dokumentumtípusok és az OA típusok közti különbségtételt, a jogi vonatkozásokat, a gazdasági hátteret, a részvételi feltételeket, az irányelv ellenőrzését. A tanácsnak az a célja az irányelvek meghatározásával, hogy az OA legyen a tudományos publikálás standardja – tanulmányokra, könyvekre és kutatási adatokra nézve egyaránt. Fő céljuk a zöld (párhuzamos) OA támogatása, a költségek fenntartható kezelése, a kutatási adatok bevonása az irányelvekbe.

Lubomír Bilský az OA szlovákiai helyzetéről beszélt. Az országban egyelőre nincs OA stratégia; a fő cél jelenleg egy országos repozitórium létrehozása, és a fontosabb szlovák kutatási eredmények ingyenes hozzáférhetővé tétele. 2010 óta üzemel a szakdolgozatok és doktori értekezések számára a SK CRIS portál¹¹, amelynek használata 2011 óta kötelező a végzős hallgatók számára. A jelenleg négyszázezer rekordot tartalmazó adatbázis a plágiumkeresésben is segítséget nyújt, 2013-ban pedig elnyerte az EB közigazgatási innovációs díját.¹² Másik portáljuk a CREPC¹³, amely 2007 óta gyűjti a szlovák kutatási bibliográfiai adatait. A 450 ezer rekordot tartalmazó adatbázist az állami támogatások elosztásánál is figyelembe veszik. Fejlesztés alatt áll a SciDAP¹⁴ oldal, amely szakfolyóiratok teljes szövegéhez való hozzáférést tesz lehetővé. Szlovákiában a *Supporting research in Slovakia* projekt¹⁵ keretében 30 millió euróval támogatják a nemzetközi adatbázisokhoz való hozzáférést. Az előfizetéseket koordináló konzorcium keretében egyetemek, kutatóintézetek és további intézmények ingyenesen férhetnek hozzá a tudományos tartalmakhoz. 2016-ban tervezik először az előfizetési díjhoz való intézményi hozzájárulások bevezetését, hogy minden intézmény csak a számára fontos adatbázisokat igényelje a konzorciumban.

Urban Krajcar, a szlovén Oktatási Minisztérium kutatási igazgatóságának vezetője a szlovéniai helyzetet vázolta. Az országban négy egyetem, 15 országos kutatóintézet és mintegy 14 ezer kutató működik. A 2011 és 2020 közötti országos kutatás-fejlesztési stratégia szerint az állami támogatásból megvalósult kutatásoknak ingyen hozzáférhetővé kell válniuk. A kutatás-fejlesztési infrastrukturális alap kiemelten kezeli az OA kérdését. 2013 óta dolgoznak az országos OA stratégia létrehozásán, 2014-ben munkacsoportot hoztak létre, 2015 májusában pedig a stratégia első tervezetét tették közzé. A konzultáció után 2015 szeptemberében lépett életbe a 2020-ig tartó országos Open Access stratégia, mely

megfelel a *Horizon 2020* célkitűzéseinek, és 2020-ra minden állami forrásból támogatott kutatási eredmény szabad hozzáférhetőségét kívánja megvalósítani. A tanulmányokhoz kapcsolódó kutatási adatok közzétételével kapcsolatban egy kísérleti programot hajtanak végre a stratégia keretében. A stratégia célkitűzéseit 2016-ban szeretnék integrálni a kutatás-fejlesztést szabályozó törvényekbe is.

Katharina Rieck, az Osztrák Tudományos Alap munkatársa az intézmény Open Access irányelveiről számolt be. Az Alap éves szinten 200 millió euróval 600 projektet támogat; ezen belül 2014-ben mintegy hárommillió eurót költöttek az Open Access publikálás támogatására. Az OA kapcsán a fő célkitűzés az arany OA elősegítése, aminek a támogatásához kiadókkal, könyvtárakkal és nemzetközi szervezetekkel is együttműködnek. Az alap 2001 óta támogatja az OA közzétételi díjakat, 2009-ben az elsők között vezették be az OA könyvek megjelenítését célzó támogatási programot. Az előadó részletesen ismertette a zöld, arany és hibrid Open Access megoldásokat. Az alap az arany (elsődleges) OA közzétételi díjat legfeljebb 2500 euróval, a hibrid megoldást legfeljebb 1500 euróval támogatja. Ezen túl a közzétételért semmilyen további díj nem számolható el. Egyre inkább szeretnék a kutatási adatok hozzáférhetőségét is elősegíteni, ezért minden pályázóval külön egyeztetik az erre vonatkozó kérdéseket. Még nem kötelező az alap támogatásával végzett kutatások eredményeinek az ingyenes közzététele, de 2016-ban elindítják kísérleti projektjüket *Open Research Data* címmel.

Eloy Rodrigues, a portugál Minho Egyetem könyvtárának igazgatója a portugál tudományos és technológiai alap, a *Fundação para a Ciência e a Tecnologia* (FCT) tapasztalatairól beszélt. 2008-ban kezdték el tervezni az országos OA irányelveket, 2013-ban jutottak el a tervezet konzultációjához, és 2014 májusában vezették be az elfogadott stratégiát. Az irányelv elsősorban a zöld OA megoldást támogatja, alapja pedig a RCAAP, repozitóriumokat tömörítő rendszer¹⁶. A rendszerben legkésőbb a megjelenéskor kötelező rögzíteni a tanulmányokat, könyvfejezeteket, doktori értekezéseket – típusonként 6-12, 18, illetve 36 hónapos védelmi idővel. Az RCAAP minden rekordhoz közli a hagyományos bibliográfiai adatokat, a szabad hozzáférés kezdő időpontját, illetve egy linket a kutatást támogató projektekre vonatkozóan. A felhasználók munkájának elősegítése érdekében helpdesket, webinarokat, illetve egyéb e-learning segédleteket biztosítanak. A közeli jövő fontos feladata a beszámolókhöz szükséges publikációs listák és használati statisztikák biztosítása a kutatók és a kutatást támogató intézmények számára. A tavaly elfogadott irányelvet 2017-ben szeretnék felülvizsgálni.

Az első nap legnagyobb érdeklődést kiváltó előadója **Bernard Rentier** volt, aki a belga OA helyzetet ismertette. Nevéhez fűződik a Liège-i Egyetem intézményi repozitóriumához¹⁷ kötődő politika bevezetése. A rendszer kötelező használatát úgy érték el, hogy csak azokat a publikációkat fogadták el a kutatási támogatások és előléptetések elbírálásánál, amelyek teljes szöveggel megtalálhatók voltak a repozitóriumban. Ezzel rövid időn belül 90 százalékos feltöltöttséget sikerült elérniük, tehát a kutatók írásainak 90 százaléka teljes szöveggel megtalálható volt a repozitóriumban. A modell alkalmazásához természetesen szükséges az, hogy helyi támogatási rendszer működjön, tehát az egyetem vezetősége rendelkezzen a kutatási pénzek elosztásáról. A belga kutatási alapnál (FNRS) 2013-ban fogadták el az OA irányelveket. Ezzel párhuzamosan az egyetemek igyekeztek a Liège-i Egyetem módszerét alkalmazni, azonban a szankciók hiányában csak 50-60 százalékos repozitóriummi feltöltöttséget sikerült elérniük. A kutató-

si alapnál a támogatott projektekből született publikációknak kötelező valamelyik belga repozitóriumba teljes szöveggel bekerülniük. Ennek hiányában a projektben résztvevő kutatók nem pályázhatnak újabb támogatásra az alapnál. Az előadó felhívta arra is a figyelmet, hogy a szabad hozzáférést akadályozó embargó lejárta után a feltöltött írások letöltése harmincszorosára növekszik. Tehát a kutatóknak is érdekük írásaik teljes szövegének feltöltése a repozitóriumokba.

Az előadó ugyanakkor a jelenlegi Open Access publikálási modell éles kritikáját is megfogalmazta. A mostani gyakorlat ugyanis nem oldja meg a tudományos publikálás legfontosabb problémáját, azt, hogy a kutatók és kutatóintézetek ki vannak szolgáltatva a kiadóknak, amelyek így továbbra is igyekeznek a kutatásra szánt állami pénzek jelentős részéhez hozzájutni. Ez a rendszer pusztán az eddigi hozzáférésért való fizetést a publikálásért való fizetés megközelítésére cseréli. Véleménye szerint új kiadói és publikálási modellekre lenne szükség, amihez a technikai háttér az internet és a kutatói közösségi hálózatok segítségével már rendelkezésre áll. Javaslatra szerint a kormányzatoknak nem az OA közzétételi díjakat kellene támogatni, hanem ingyenes publikálási lehetőséget biztosítani. A kutatásra anyagi erőforrást biztosító alapoknak pedig büntetni kellene azokat a pályázókat, akik hagyományos, drága publikációs eljárással közlik írásaikat magas impakt faktorral rendelkező lapokban. A pénzigényes publikációs kényszert azzal enyhítené, hogy a kutatásértékelés során minden pályázótól csak egy meghatározott számú publikációt fogadna el, így a több száz tételt tartalmazó publikációs listák helyett mindenki a néhány igazán jelentős írását tüntetné fel. Végezetül az egész publikációs eljárásból kihagyná a hagyományos folyóiratokat, és a folyamatot az internetre költöztetné online publikációs platformok kialakításával, amelyek nem a kiadók kezében vannak, így nem lenne feltétlenül szükséges a kiadók bevonása a publikációs folyamatokba. Ezeket a platformokat a lektorálást a kutatói közösség nyíltan végezhetné, ahogy arra néhány esetben már példát is találunk.

Az első nap délutánján a PASTEUR4OA projekt eredményeit bemutató előadásokat hallhattak a résztvevők.

Gwen Franck, az EIFL Open Access projekt koordinátora bemutatta a PASTEUR4OA projektben készült rövid ismertetőket, segédleteket, helyi gyakorlatokat bemutató tanulmányokat és vizualizációs eszközöket¹⁸, amelyek segítséget nyújthatnak olyan helyi vagy országos Open Access politikák kidolgozásához, amelyek megfelelnek az EU által megfogalmazott irányelveknek.

Iryna Kuchma arról beszélt, hogyan dolgozzunk ki a fenntartó számára hatékony Open Access politikát. Felhívta a jelenlévők figyelmét az együttműködés fontosságára, hogy a jövőben létrejövő irányelvek mind az Európai Unió előírásainak, mind a szakterületek igényeinek megfeleljenek. Előadásában rávilágított azokra a kulcskérdésekre és buktatókra is, amelyeket egy ilyen mandátumnak tartalmaznia kell, hogy hatékonyan lehessen alkalmazni a mindennapokban.

Eloy Rodrigues a PASTEUR4OA projekt legutóbbi regionális találkozásjáról számolt be, amelyen a délnyugat-európai régió kutatástámogató szervezetei vettek részt. Olaszországban kidolgozás alatt áll egy új Open Access politika, mely az ún. „nyílt tudományt” tűzte ki célul, kiemelt figyelemmel a kutatási adatok hozzáférhetőségére. Máltán országos Open Access irányelv kidolgozása van folyamatban, amely a Máltai Egyetem intézményi politikáján alapszik. A résztvevők megállapították, hogy kulcsfontosságú feladat az Open

Access irányelvek hatékonyságának vizsgálata, az APC költségek támogatási feltételeinek kidolgozása és az embargó-időszakok minden felet kielégítő meghatározása.

Holl András, az Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ főigazgató-helyettese az MTA Open Access gyakorlatát mutatta be. Magyarországon az első OA irányelveket az OTKA, majd az MTA és a Szegedi Tudományegyetem készítette el. A PhD-dolgozatok OA közzétételét a felsőoktatási törvény rögzíti. Az MTA OA határozata a 2013. január 1-től közlésre benyújtott publikációk OA közzétételét írja elő. Nem kötelezi el magát egyik OA típus mellett sem, cikkekre és könyvekre egyaránt vonatkozik, embargó időszak beállítását megengedi. Az OA folyóiratokban való közlést erre elkülönített összeggel támogatja, 2014-ben 70 közlemény megjelenését finanszírozta 100 ezer euró értékben. A határozat rögzíti, hogy az OA megvalósulását az MTMT-ből ellenőrzi, ehhez a szükséges adatok bevitelét és szükség esetén a közlemények repozitóriumi elhelyezését az MTA-kutatóhálózat intézményeinek hatáskörébe utalja. Az irányelv egyik közvetlen eredménye volt, hogy az akadémiai REAL repozitóriumban¹⁹ a tételek száma rohamos emelkedésnek indult.

Az MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottsága szintén előírja a támogatást elnyert kiadók számára a folyóiratok és könyvek Open Access közzétételét. A kiadványok eladhatóságának biztosítása érdekében megengedett, ha ez embargó-időszakot követően valósul meg. 2015 óta minden állami támogatásból megvalósult kutatásból származó közlemény bibliográfiai adatait kötelező az MTMT-ben rögzíteni.

Mezei Péter, a Szegedi Tudományegyetem ÁJK stratégiai dékánhelyettese beszámolt arról, hogy az egyetemen 2015 elején kezdték meg a tárgyalásokat az OA publikálás támogatásával kapcsolatban. 2015 szeptemberétől az egyetem vezetősége hétmillió forintot ítelt meg a projektre, ami a számítások szerint 250 publikáció támogatására lehet elég. A támogatásra az egyetem honlapján lehet pályázni, 2015 októberében húsz pályázat érkezett, mind a természettudományok köréből. A későbbiekben szeretnék más tudományterületekre is kiterjeszteni a projektet, és tervezik egy olyan útmutató összeállítását, ami az egyetem kutatóit elkalauzolja az OA publikálás kérdéseiben.

Bojan Macan, a horvát Ruđer Bošković Intézet munkatársa elsősorban az anyagi források hiányát említette. Az ország a GDP-je egy százalékánál is kevesebbet költ a kutatás-fejlesztésre, így az OA támogatására sem tudnak jelentős összegeket fordítani. Az intézetben keletkező publikációk 31 százaléka OA, ami jelentősen az országos átlag alatt marad. Az OA publikálást APC-re fordítható összeg hiányában csak azzal tudják segíteni, hogy pályázatoknál előnyt élveznek az így publikált tanulmányok. Az intézetben 2011-ben hozták léte a FULIR full-text repozitóriumot²⁰, 2015-ben pedig országos szinten vezették be a DABAR²¹ bibliográfiai adatbázis használatát. A repozitóriumokat úgy fejlesztik, hogy kutatási adatok befogadására is alkalmasak legyenek, de ezek rögzítése egyelőre nem kötelező a kutatók számára.

Jan Skůpa, a Brnói Műszaki Egyetem munkatársa a 2007-ben bevezetett intézményi repozitóriumot ismertette. 2013-ban fogalmazták meg ajánlasként az intézményi OA irányelveket. 2014-ben az OA publikálás támogatására 37 ezer eurót fordítottak. A publikálás feltétele, hogy csak OA folyóiratban lehet megjelentetni a tanulmányt, szerepeltetni kell az intézményi repozitóriumban, illetve cikkenként legfeljebb kétezer euró támogatást ítélnék meg. Az egyetemen a könyvtár a repozitórium és az OA politika fő koordinátora.

A repozitórium közös munkafelületként is használható, és egyes tanulmányok félkész állapotait is megoszthatják egymással a szerzőtársak.

Martin Lhoták, a Cseh Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa beszámolt arról, hogy az akadémián 2010 óta létezik ajánló jelleggel OA irányelv. 2011-ben 40 ezer eurót fordítottak arany OA publikálásra. 2012-ben vezették be az intézményi repozitóriumot²², amelybe 2015-ig tízezer rekordot rögzítettek. Ezek 58 százaléka folyóiratcikk, 20 százaléka konferenciaanyag, a többi könyvfejezet és más típusú dokumentum. 2016-ban vezetik be a kutatási adatok tárolásának lehetőségét.

A lett **Daina Ostrovska** bemutatta a Rígai Műszaki Egyetemen 2008 óta üzemelő kutatói információs rendszert²³, amelyet a támogatások elbírálásához is alkalmaznak. Az ehhez kapcsolódó repozitóriumban 17 ezer tétel található, ebből több mint négyezer szabadon elérhető dokumentum. Az egyetem 2012-ben tette közzé az OA irányelveit, jelenleg tizenkét OA folyóiratot üzemeltet.

Natalija Popkova, a vilniusi Mykolas Romeris Egyetem könyvtárának munkatársa ismertette az intézmény OA terén elért eredményeit. Litvániában 2003-ban indult el a szakdolgozatokat és doktori értekezéseket befogadó repozitórium. 2006-ban indították el az eLABa nemzeti OA repozitóriumot²⁴. Az egyetem 2013 óta egyre aktívabban támogatja az OA megoldásokat; 2015-ben kilenc OA folyóirat jelent meg a gondozásában. Az egyetem repozitóriumába²⁵ 2013 óta lehet feltölteni az egyetemi publikációkat, 2015 októberében 3700 tételt tartalmazott. A repozitórium felügyeletét négy könyvtáros és négy informatikus látja el. Az egyetemen rendszeresen tartanak tájékoztatókat és képzéseket az OA kérdésekkel kapcsolatban, külön program az intézményben az „OA betek”.

Paul Ayris a brit helyzet kapcsán arra hívta fel a figyelmet, hogy az OA irányelvek meglete önmagában nem jelent előnyt, megfelelő intézkedésekkel, támogatásokkal kell biztosítani a benne foglaltak megvalósulását. Az országban sok intézménynek van saját OA politikája, amelyeket néha nehéz átlátni és összeegyeztetni. A brit kutatási támogatást biztosító alapok közül az egyik legfontosabb a COAF, amely 36 egyetemnek biztosít támogatást az arany OA közzétételi díjakhoz. A másik nagy kutatási alap, a *Research Council UK* nem támogat OA könyvkiadást, de ezzel együtt a brit OA közlések 23 százaléka az alap anyagi támogatásával valósul meg. Nagy-Britanniában nincs állami OA politika, mivel a kutatási támogatásokat nem az állam szabályozza. Hatévente tartanak országos értékelést a kutatási támogatások elbírálásáról, a következő ilyen vizsgálat 2020-ban lesz esedékes. Ehhez 2016 áprilisában nyitják meg a repozitóriumot, amelybe az egyes cikkek elfogadásától számítva három hónapon belül be kell kerülnie a támogatással megjelent tanulmányoknak. Az országban a könyvtárak feladata lett az OA támogatása, valamint a szerzők eligazítása a kiadói és az intézményi OA irányelvek között, illetve a publikációs eljárások világában. Az ország évente 11 millió fontot költ OA közzétételi díjakra, további 9 millió fontot pedig az adminisztrációs ügyintézésre. Arany OA közlés esetén a közzétételi díjon felül 81 font egy tanulmány adminisztrációs költsége, illetve 500 tanulmány közlése egy nyolcórás munkaerőt köt le. Zöld OA közlés esetén a közzétételi díjon felül 33 font egy tanulmány adminisztrációs költsége, illetve 1500 tanulmány közlése egy nyolcórás munkaerőt köt le. Megállapítható tehát, hogy az OA semmilyen szinten nem jelent költségcsökkentést. Az előadó megállapította, hogy a költségek ismeretében az arany OA támogatása még a közepesen gazdag brit egyetemeken sem fenntartható. A megfelelő OA politikák megvalósításában mindenképpen szükséges a költségek csök-

mentése valamilyen módon. A LERU 2015-ös *Vége a karácsonynak* című állásfoglalásával²⁶ összhangban a közzétételi költségek leépítését javasolta. A lassú átalakulás első lépéseként az intézmények előfizetési díjait beszámíttatná a közzétételi díjakba. A LERU 2015-ben a holland EU-elnökség számára benyújtja állásfoglalását, és további párbeszédet kezdeményez a tudományos eredmények kezelésének kérdésében, illetve a tudományos közlések eddig kialakított világképeének óvatos megváltoztatására.

Eloy Rodrigues a Minho Egyetem tapasztalatait összegezte. Az egyetem 2004-ben tette közzé az első intézményi OA irányelvet, amelyet 2010-ben követett a második irányelv. 2003-ban vezették be az egyetemi repozitóriumot²⁷, amelybe 2005 óta kötelező a feltöltés. 2011 óta az egyetemi kiadványokban a hivatkozásoknak a repozitóriumban megtalálható dokumentumok esetén a repozitóriumban tárolt változatra kell mutatniuk. A repozitórium állományának 80 százaléka szabadon hozzáférhető, 17 százaléka nem hozzáférhető, 3 százaléka pedig embargóval hozzáférhető dokumentum.

Bernard Rentier a Liège-i Egyetemen bevezetett modellt mutatta be. Eleinte az arany OA megoldásokat támogatták, de anyagilag ez a megoldás nem bizonyult fenntarthatónak. Hároméves tervezés után 2008-ban vezették be az ORBi repozitóriumot, amelynek a használata minden egyetemi publikáció esetén kötelező. Pályázati elbírálásoknál nem vehetők figyelembe azok az írárok, amelyek nem szerepelnek teljes szöveggel a repozitóriumban. A gyűjtemény 43 százaléka folyóiratcikk, 32 százaléka konferenci anyag. Mivel a teljes szövegű feltöltés csak 2002 után megjelent írásokra vonatkozik, ezért a teljes szöveggel elérhető dokumentumok aránya 60 százalék. Azonban a 2002 után publikált írárok 100 százaléka teljes szövegű, mivel a repozitórium az adatok rögzítését csak úgy engedélyezi, ha a szerzők a teljes szöveget is feltöltik a tételhez. A vizsgálatok szerint a repozitóriumba való feltöltés hosszú távon nem növeli a hivatkozásszámot, azonban a hivatkozások megjelenését mérhetően gyorsítja.

A konferencia résztvevői mindkét nap műhelymunkákon vehettek részt, ahol kisebb csoportokban oszthatták meg egymással tapasztalataikat, ötleteiket az OA irányelvekkel, a helyi gyakorlatokkal kapcsolatban, illetve ötleteket cserélhettek arról, hogy ezeket az igényeket hogyan lehet a döntéshozók számára megfelelően kommunikálni. A kétnapos találkozó a személyes szakmai kapcsolatok építése mellett kiváló alkalmat nyújtott arra is, hogy a résztvevők megismerhessék a különböző országok helyzetét az OA terén, illetve átfogóan is elgondolkozzanak arról, hogyan alakul a jövőben a tudományos publikálás világgépe.

A találkozón elhangzott előadások vetített anyaga az MTA KIK Open Access honlapján elérhető: <http://openaccess.mtak.hu/meeting-presentations> [Utolsó elérés: 2016. január 11.]

JEGYZETEK

1. Open Access Policy Alignment Strategies for European Union Research: <http://pasteur4oa.eu/> [Utolsó elérés: 2016. január 11.]
2. Az Electronic Information for Libraries (EIFL) 1999 óta működő alapítvány, amelynek fő célja a könyvtárak támogatása az elektronikus tartalmakhoz való hozzáférésben.
3. Registry of Open Access Repository Mandates and Policies (ROARMAP): <http://roarmap.eprints.org/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]

4. Az EB Kutatási és Technológiafejlesztési Hetedik Keretprogramja 50 milliárd euró értékben.
5. FP7 post-grant Open Access Pilot: <https://postgrantoapilot.openaire.eu/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
6. A pilot és a pályázati lehetőségek részleteit ld. <http://openaccess.mtak.hu/projektek/openaire2020-go> [Utolsó elérés: 2016. január 20.]
7. A kiadvány elérhető az EB oldalán: http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-pilot-guide_en.pdf [Utolsó elérés: 2015. november 5.]
8. http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-data-mgt_en.pdf [Utolsó elérés: 2015. november 5.]
9. Knowledge Based Estonia 2014-2020: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/library/rdi-strategy-knowledge-based-estonia-2014-2020> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
10. Estonian Research Information System (ETIS): <https://www.etis.ee/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
11. SK CRIS: <https://www.skcris.sk/portal/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
12. European Prize for Innovation in Public Administration
13. CREPC: <http://cms.crepc.sk/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
14. SciDAP: <http://scidap.sk/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
15. National Information System for Supporting Research and Development in Slovakia – Access to Electronic Information Resources (NISPEZ). A Szlovák Állam és az Európai Unió által nyújtott támogatás: http://www.cvtisr.sk/en/projects/nispez.html?page_id=761 [Utolsó elérés: 2016. január 21.]
16. RCAAAP: <https://www.rcaap.pt/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
17. ORBi: <https://orbi.ulg.ac.be> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
18. PASTEUR4OA Advocacy Resources: <http://www.pasteur4oa.eu/resources> [Utolsó elérés: 2016. január 11.]
19. REAL: <http://real.mtak.hu/> [Utolsó elérés: 2016. január 21.]
20. FULIR: <http://fulir.irb.hr/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
21. DABAR: <https://dabar.srce.hr> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
22. ASEP. Repository of the CAS: <http://www.library.sk/arl-cav/en/expanded-search/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
23. RTU Research Information System: <http://science.rtu.lv/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
24. eLABa: <https://www.elaba.lt> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
25. MRU Repository: <https://repository.mruni.eu/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]
26. A League of European Research Universities *Christmas is over* című állásfoglalása aláírható ezen az oldalon: <http://www.leru.org/index.php/public/extra/signtheLERUstatement/> [Utolsó elérés: 2015. november 5.]
27. RepositóriUM: <http://repositorium.sdum.uminho.pt/> [Utolsó elérés: 2016. január 10.]

Bilicsi Erika – Dér Ádám – Lencsés Ákos

Nevezetes ősnymtatványok az ELTE Egyetemi Könyvtárban

A latin „incunabulum” kifejezést egy német filológus, Bernhard Mallinckrodt (Mallinkrot, 1591–1664) használta először az 1640-ben Kölnben (typ. Kinchius) megjelent, De ortu ac progressu artis typographicae dissertatio historica című munkájában. Ősnymtatvány az a könyv vagy egyleveles kiadvány, amelyet az európai könyvnyomtatás feltalálása óta, azaz az 1450-es évek közepétől a XV. század végéig, pontosabban 1500. december 31-ig mozgatható betűkkel, szedéssel-nyomással állítottak elő.*

Az ősnymtatványok világszerte a legdrágább dokumentumok közé tartoznak.** Egy-egy példány a könyvkereskedelemben (aukciók, antikváriumok) – mai magyarországi pénznyomban – sok millió forintos áron cserél gazdát a XIX. század óta. Az ősnymtatványok különleges értékét nem elsősorban a tartalmuk határozza meg, közrejátszik benne a nyomdászattörténeti jelentőség, a régiség és az egyedivé tett állapot. A legértékesebbek a könyvnyomtatás feltalálásához időben közelebb álló munkák. Kiemelkedően értékesek mindazok az ősnymtatványok, amelyek egy-egy kontinens, ország, település vagy műhely első termékei közé tartoznak, továbbá az eredetileg is kis számban készült vagy fennmaradt kiadványok. A ritka kötetek közül kiemelkednek mindazok az ősnymtatványok, amelyek mindössze egyetlen ismert példányban maradtak fenn, ezek az úgynevezett világ-unikum példányok. Továbbá különösen értékesek mindazok az ősnymtatványok, amelyeket nem a szokványos papírra, hanem pergamenre nyomtattak, és a középkori gyakorlatnak megfelelően kézzel díszítettek, valamint a XV. században legmodernebbnek számítók, antik auktorok műveit tartalmazó kötetek.

A budapesti Egyetemi Könyvtár (ELTE Egyetemi Könyvtár) állománya – különös tekintettel az országos unikum példányokra – a XVI. század második fele óta őriz ősnymtatványokat. A könyvtár legkorábbi jogelődjé, az első nagyszombati jezsuita könyvtár megalapításával (1561) és e könyvtár jogutódai révén jött létre az a Magyarországon egyedülálló ősnymtatvány-gyűjtemény, amely évszázadokon át, egészen a mai napig há-

* A kötetből az ELTE Egyetemi Könyvtár nem őriz példányt, Magyarországon az Országos Széchényi Könyvtárban található meg a nyomtatvány a 302.718 jelzeten.

** http://www.forumrarebooks.com/index.html?nav_id=1

borítás nélkül együtt megmaradt, és lehetőség szerint folyamatosan bővül. A tár egésze kiemelkedő jelentőségű abból a másik szempontból is, hogy állományát nem magángyűjtemény formájában, látványosságként gyűjtötték össze, hanem a kezdetek-kezdeté óta napi használatra, elsősorban oktatásra és tanulásra szánták.

A gyűjtemény eléggé ki nem emelhető, alapvető jellegzetessége, hogy az eredeti állományt évszázadokon keresztül megőrizte. Ezt az egyedülálló sajátosságot bizonyítja mindenekelőtt a kötetekben megtalálható viszonylag sok bejegyzés, marginália. A tár történetére vonatkozó két további fő forrás a kötetekben található egykori tulajdonosi bejegyzéseken kívül a könyvtár fennmaradt XVII. századi kéziratos történeti katalógusai. Az ősnymtatványok száma a könyvtár történetének kezdetétől folyamatosan gyarapodott. Dümmerth Dezső kutatási eredményét elfogadva, mai ismereteink szerint egy ősnymtatvány (Inc. 256, Marcus Tullius Cicero, *Epistolae ad familiares*, Velence, 1487, A. de Paltaszichis – korábban egybekötve egy XVI. századi Cicero, *Epistolae ad familiares*, Párizs, 1557, apud Audoëneum Parvum, kiadással, Ant. 4297) lehetett a könyvtár legrégebben, 1586–1589 között beszerzett és máig folyamatosan használt és megőrzött kötete. Ez az egyik jogelőd könyvtárban, Turóc-Znióváralján (ma Kláštor pod Znievom, Szlovákia) már használt kolligátum a jezsuita oktatásban a XVI. századi kezdetek óta Európa-szerre használt tankönyvnek számított. Legkorábbi tulajdonosi bejegyzése a „*Societatis Jesu inscriptus Catalogus – Collegium Turocensis*”. A későbbi jogelődnek számító könyvtárban, Vágsellyén (ma Šal’a, Szlovákia) egy újabb tulajdonosi bejegyzést írtak ugyanebbe a kötetbe: „*An[no] 1600. Selliensis*”, amelyet három évvel a nagyszombati jezsuita egyetem megalapítását (1635) megelőzően követett a „*Tyrnaviensis 1632*” possessor feltüntetése.

A legrégebbi ősnymtatvány-beszerzések tehát közvetlenül az 1561 utáni évekből származnak. A gyűjteményt bővítő egyik következő nevezetes ősnymtatványban (Thuróczy János, *Chronica Hungarorum*, Brno, Konrad Stahel et Matthias Preinlein, 1488; Inc. 338) a következő bejegyzés olvasható: „*donatus a Francisco Zabo 1590*” – „*Inscriptus Collegij Turociensis Societatis Jesu*”. A csupán nevérol ismert, különben ismeretlen nagyszombati Szabó Ferencet, valószínűleg városi polgárt egy nála ismertebb, nevezetes személy követte újabb könyv-ajándékozóként, Partinger Gáspár. Partinger nagyszombati városi tanácsstag volt, és összesen négy ősnymtatvány kötetel (Nicolaus de Lyra négykötetes Biblia-kommentárjával, *Biblia cum postillis Nicolai de Lyra pars 4*, Inc. 274–278) gazdagította 1616-ban az állományt. Ennek a fatáblára vont bőrkötésben fennmaradt, belül vörös és kék, három- és négysoros iniciálékkal, valamint szövegtagolókkal díszített *Biblia cum postillis Nicolai de Lyra [...]* (Nürnberg, Anton Koberger, 1487) című műnek a címlapján első bejegyzésként az „*Ex dono Dominij Caspari Partingeri Collegij Soc[ieta]tis Jesu Tyrnaviae 1616*” szöveg olvasható, amelyet a máig fennmaradt, valószínűleg legkorábbi nagyszombati kéziratos katalógusra történő utalás követ, az „*Inscriptus Catalogo 1632. L[ittera] N. n[umero] 6. 7. 8. 9*” szöveg-formában.

Ezt az első hat ősnymtatványt továbbiak követték a nagyszombati egyetem megalapításáig (1635). Közülük a legrégebben megjelent nyomtatvány Franciscus de Platea *Opus restitutionum usurarum et excommunicationum* (Padova, Leonardus Achates, 1473) című munkája volt, amelyet az első fennmaradt könyvtári katalógusban a „*Francisci de Platea Opus restitutionum in folio corio rubro Paduae 1473*” formában örökítették meg. Jelenleg ebből a kiadásból – ismeretlen történeti ok miatt – a könyvtár nem őriz példányt, ugyanis az egyetlen magyarországi példány jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában

található meg (jelzete ott: Inc. 518). Ennek a példánynak nem lehet köze az Egyetemi Könyvtár egykori példányához, mivel első előzéklapján – többek között – a következő bejegyzés olvasható: „[...] *Ara 110 kor* [...] *Rosenthal 14/4 [1]904*”, illetve „*Vigyázó 6836*”. Azaz egy, az 1929-es évben az Akadémiai Könyvtárba került nevezetes magángyűjteményből, gróf Vigyázó Sándor, e könyvtár „második alapítója” hagyatékából származik, ő 1904-ben vásárolta meg a kötetet.

Időben ezt követi Szent Ágoston *De civitate Dei* című művének két velencei kiadása (Gabriele di Pietro, 1475 – Inc. 25; Bonetus Locatellus, 1486/1487 – Inc. 221). Mindkét kötetet a már tervezett egyetemalapításra készülve vásárolhatta jezsuita kollégium, mivel a bennük található egyetlen tulajdonosi bejegyzés ugyanabból az évből, 1632-ből datálódik: „*Collegij Tyrnaviensis Societatis Jesu Catalogo inscriptus 1632, Littera A. numero 23*”, illetve „*Collegij Tyrnaviensis Societatis Jesu Catalogo inscriptus 1632, Littera A. numero 28*,” azaz 1632-ben az 'A' betűnél a 23., illetve a 28. számon katalogizálták őket.

A nagyszombati egyetem megalapítása előtt a gyűjteménybe bekerült teológiai és egyházi ősnymotványok mellett matematikai munka (Claudius Ptolomaeus, *Quadripartitum cum aliis tractatibus*, Venetiis, Bonetus Locatellus, 1493 – Inc. 487) éppúgy megtalálható, mint az 1633-ban beszerezett, a második magyarországi ősnymdából kikerült Antoninus Florentinus *Confessionáléja* (Buda, 1477, RMNy 3 – Inc. 46). Utóbbinak a tulajdonosi bejegyzése a címlapon „*Collegij Tyrnau[iensis] So[ci]et[at]is Jesu 1633. L[ittera] A. N[umero] 193.*” A gyónási és gyóntatási kézikönyv e példányán kívül egy másik, variáns példányt is őriz a kiadványból a könyvtár (Inc. 45). Antoninus Florentinus firenzei érseknek e XV. század közepén készült műve a kor alapvető gyóntatói segédkönyvének számított; magának a műnek több mint száz [!] különböző ősnymotvány-kiadása ismert. Fitz József és Soltész Zoltánné kutatásai tették nyilvánvalóvá, hogy a fenti példányok és egy további, Gyöngyösön őrzött példány Magyarországon 1477–1480 között működött második hazai ősnymda terméke, és azt nem Nápolyban nyomtatták Matthias Moravus tipográfijában – mint azt a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* szerkesztői állították a kiadványban használt betűk mechanikus vizsgálata alapján (GW2108).

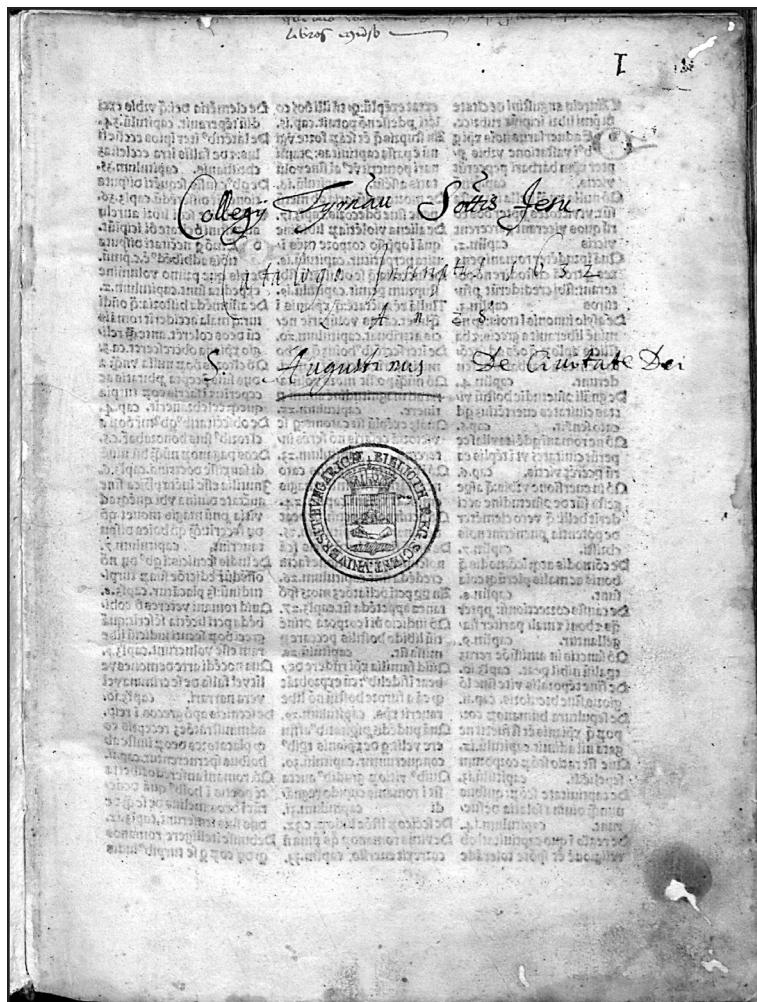
1635 előtt összesen huszonhat ősnymotványt őrzött a nagyszombati jezsuita kollégium könyvtára, ezek közül húsz azóta is, ma is a gyűjtemény része. Valószínű, hogy ezeken kívül még két további, 1635 előtt a nagyszombati jezsuiták részére beszerezett ősnymotványt is őriz a könyvtár, de ezeknek időközben megsérült a tulajdonosi bejegyzése. Azaz az ősnymotványtár legrégebbi huszonnyolc kötetéből huszonkettőt közel 380 éve őriz a könyvtár és használják látogatói.

A nagyszombati jezsuita egyetem megalapítását követően további ősnymotványokkal gyarapodott az állomány. Így például 1637-ben Armandus de Bellovisu *De declaratione difficilium terminorum*át (Basel, 1491 – Inc. 418), 1681-ben Euklidesz *Elementa geometriá*ját (Venezia, Erhard Ratdolt, 1482 – Inc. 115), 1690-ben Petrus Lombardus *Sententiarum libri quatuor*ját (Nürnberg, Anton Koberger, 1491 – Inc. 424) és Michael de Dalen *Casus breves Decretalium*át (Strassburg, Georg Husner, 1493 – Inc. 470), 1692-ben Cassiodorus zsoltármagyarázatait (Cassiodorus Senator, Flavius Magnus Aurelius, *Expositio Psalterii*, Basel, Johann Amerbach, 1491 – Inc. 425) szerezték be. Caius Plinius Secundus *Historia naturalis*-ának 1491-ben megjelent velencei kiadása (Inc. 432) a nagyszombati jezsuita kollégium által megszervezett egyik Mária kongregáció, a Sarlós Boldogasszony Társulat könyvtárából került a jezsuita könyvtárba (az ajándékozó bejegyzés szerint Szomori

Mátyás, talán a társulat egyik tagja adta a kötetet a kongregációnak 1655-ben: „*Sodalitatis B[eatae] V[irginis] Visitantis in Collegio Soc[ietatis] Jesu Tyrnav[ien]sis 1655 dedit Dominus Mathias Szomori*”).

A XVIII. században a jezsuita rend feloszlatásáig (1773) további számos ősnymtatvánnyal gazdagodott a könyvtár állománya, ezek kivétel nélkül használati könyvként, illetve tankönyvként vagy oktatói segédletként és nem célzottan megvásárolt ritkaságként kerültek a gyűjteménybe. Jelentőségük – megviselt állapotuk ellenére – nemcsak a könyv- és könyvtártörténet számára, hanem oktatástörténetben is kimagasló, pótolhatatlan értéket képvisel.

Knapp Éva

A várpalotai városi könyvtár létrejöttének közvetlen előzményei¹ (1949-1954)

1949-ben – a várpalotai kultúra szerves fejlődésébe (is) brutálisan beavatkozva – adminisztratív úton megszüntették az olvasóköroket, hogy aztán felülről, államilag irányítva újrászervezzék a kulturális életet. Az olvasóköroek megmaradt könyvei – amelyeket a gondatlanság, illetve a tudatos pusztítás nem semmisített meg – az 1948-ban megalapított Bányász Könyvtár gyűjteményébe kerültek,² a Jó Szerencsét Olvasóköri épületébe, amely előbb a Szakszervezetek székháza³ nevet kapta, majd 1950. október 22-én Szabadság Kultúrotthon néven nyitották meg újra.⁴

Az 1949-es államosítási hullám és a városi könyvtár 1952-es „megalapítása” közötti várpalotai könyvtári életről egyelőre nem sok információval rendelkezünk. Biztosan létezett valamiféle könyvtári élet ez idő tájt is, hiszen a várpalotai szabadművelődési ügyvezető 1949. április 29-i jelentésében azt írja, hogy „a könyvtár állandóan forog, 300 könyv állandóan olvasás alatt áll.”⁵ Az 1949. június 24-i szabadművelődési jelentésből tudjuk, hogy Várpalota község 949/1949. sz. rendeletében „kulturális mozgalmakra” 5.000 forintot, kulturális tanfolyamokra 1.000-et, szabadművelődési célokra 2.000-et, népkönyvtárra 3.000 forintot irányzott elő.⁶ Tehát a kulturális célokra fordítandó 11.000 forintnak több mint egynegyedét könyvtári célokra szánták. Ám ekkor még nem létezett Várpalotán települési könyvtár, vagyis népkönyvtár. Ezt a szerepet a várpalotai bányászati kultúrotthona, a Szabadság Kultúrotthon könyvtára töltötte be, de a levelezésből kiviláglik az ottani dolgozók „skizofrén” állapota, amit az okozott, hogy egyszerre volt üzemi/szakszervezeti könyvtárként és népkönyvtárként nyilvántartva a könyvtár. Ez a meghasonlottság az 1954. augusztus 20-án bekövetkező fizikai elkülönülést követően a két könyvtár közötti furcsa versenyben, presztízsharcban folyt tovább, amelyet a megyei könyvtárnak sem sikerült orvosolnia.⁷

Az első nyom a Szabadság Kultúrotthon levelezésében, hogy városi könyvtárként leveleztek velük, a Népkönyvtári Központ hivatalvezetőjének, Sallai Istvánnak az 1952. március 15-én keltezett levele, amelyben egyrészt arról tájékoztatott, hogy a „Magyar-Szovjet barátsági bónap keretében országsgzerte ezekben a napokban ünneplik meg a Szovjet Könyv Ünnepi

Hetét”, másrészt csatoltan küld az ünnepléshez útmutatót és beszédvázlatot.⁸ Néhány nappal későbbi, 1952. április 7-én kelt levelében Sallai István hivatalvezető a „Városi Könyvtár Vezetőjének” címezve sürgeti a könyvtár március havi jelentését, és egy igazolást kért arról, miért nem küldték meg időben. Az erre született válaszlevél⁹ 1952. április 8-án íródott, amelyben Ihász Ilona könyvtáros a következőket közli:

Szabadság Kultúrotthona

VÁRPALOTA

T. NÉPKÖNYVTÁRI KÖZPONT

Levelükre válaszolva közöljük, hogy **a mi könyvtárunk nem városi, hanem üzemi könyvtár. Még nincs tudomásunk róla, hogy Várpalotán városi könyvtár is van. Könyvállományunk még üzemi könyvtárhoz is kevés nem, hogy város könyvtárnak megfeleljen.**

[*Félkövére kiemelés tőlem! - BL*] Azonban, ha könyvtárunk városi könyvtár néven szerepel, akkor kérjük a[!] Népkönyvtári Központját, hogy számunkra a megfelelő támogatásról is szíveskedjenek gondoskodni, mert könyvtárunk ez ideig semmi féle támogatást nem kapott. Ha könyvtárunkat ezek után is városi könyvtárnak minősítik, kérjük, szíveskedjenek tudomásunkra adni és akkor már felszólítás nélkül is fogjuk tudni, hogy mi a kötelességünk, és ezután minden hónap elsejére be fogjuk küldeni a havi jelentést.

Várpalota, 1952. április 8.

Elvtársi Üdvözlettel:

Ihász Ilona

könyvtáros

[Pecset:]

MBDSZ ÜZEMI KÖNYVTÁRA

[Csatolva:]

MÁRCIUS HAVI KÖNYVTÁRI JELENTÉS

Nem tudjuk, hogy e levélváltással összefüggésben van-e az a fejlemény, ami Leitner Ferenc dolgozatának eseménynaptára szerint 1952. április 16-án következett be: *Városi Könyvtár létesült a Szabadság Kultúrotthonban. A veszprémi Körzeti Könyvtár 500 db könyvet adott a várpalotai Népkönyvtár részére.*¹⁰ Az átadás tényét alátámasztja a Szabadság Kultúrotthon könyvtári vonatkozású levelei között megtalálható két jegyzék. Az egyik „*A Várpalotai Népkönyvtár részére szállított könyvek jegyzéke*” címet viseli, amely valóban 500 tételből áll. Ebből 309 tétel szépirodalom, a maradék ismeretterjesztő és ideológiai mű. A másik „*Varga Béla Körzeti Könyvtár vezető*” által aláírt átadási nyilatkozat, *A Veszprémi Körzeti Könyvtárból a Várpalotai városi könyvtár részére küldött folyóiratok jegyzéke* szintén 1952. április 16-i keltezésű. Ezen a listán 18-féle, összesen 95 időszak kiadvány került felsorolásra.

Majd egy 1952. április 18-i keltezéssel és „Varga Béla könyvtáros” aláírással kiadott, a várpalotai „Kultúrotthon Igazgató” számára címzett levél szintén arról tanúskodik, hogy a Veszprémi Körzeti Könyvtár „a várpalotai népkönyvtár részére leküldött 500 kötet könyvet” valamint „95 drb. brosúrát”, továbbá „a könyvek katalógusát /szürke kartonok/ már a könyvtári rend szerint összerakva küldtem ki [ti. Varga Béla – BL].”

A népkönyvtárként való nyilvántartás jele, hogy 1952. május 19-én Varga Béla körzeti könyvtár vezető Ihász Ilonát mint népkönyvtárost arról értesíti, hogy a *Vájár olvasmányai* című brosúrából 30 darabot küld, és kéri, hogy „*össze szét kultúrotthon könyvtára és a brigádszállás könyvtárak között és propagálásokat eszközöljön*[!].” 1952. június 3-án Varga Béla körzeti könyvtáros *Ihász Ilona népkönyvtárosnak* címezve kéri, hogy a Körzeti Könyvtárból kiküldött 500 kötet könyv elismervényét, a kiküldött jegyzék egyik példányát aláírva postafordultával küldje vissza.

1952. augusztus 6-án Gaschler Rezső, a Népkönyvtári Központ hivatalvezető-helyettese a „Városi Könyvtár vezetője” számára küldött levelet, amelyben jelzi, hogy „*[a] havijelentés[!] feladásának határideje minden hó elseje. Ennek ellenére a jelentését a mai napig nem kaptam meg. Kérem, a jelentését expressz adja postára a késés igazolásával együtt.*” A levél hatására Ihász Ilona könyvtáros – 1952. augusztus 11-i keltezéssel, Szabadság Kultúrotthon fejléccel, MBDSZ ÜZEMI KÖNYVTÁRA Várpalota pecséttel – elkészítette a jelentését. A feljegyzés elég kevés konkrétumot tartalmaz. Viszont megtudjuk, hogy július 9-én Kato- na Klára „instruktor” nyújtott segítséget a könyvtári munka jobb végzéséhez, amelyet az első ismert könyvtári „szakfelügyeletnek” tekinthetünk Várpalotán.

1952. október 31-én Varga Béla, a Veszprém Megyei Könyvtár vezetője arról értesíti a kultúrotthon igazgatóját, hogy „*[a] Népművelési Minisztérium a Szot-al[!] megállapodott, hogy a Megyei Könyvtár a Várpalotai Bányász kultúrotthon könyvtárát 2.000 kötet könyvvel bővíti. A kiadott anyagot úgy tartjuk nyilván, mint falusi népkönyvtárat.*”

Szintén a városi könyvtár gyűjteményével van összefüggésben az a könyvjegyzék, amely valamikor 1953. július 28. és augusztus 14. között keletkezett. Ezen 397 kötet, tételesen felsorolt könyv átadás-átvételét igazolja Papszt Gizella és Varga Béla aláírása. (A gépelés során a számozást elrontották, így 297. tételszám szerepel az utolsó kötet mellett). A kultúrotthon könyvtári levelezésében fellelhető ebből az időszakból egy 294 kötetnyi könyvet felsoroló 2. számú jegyzék, amely a körzeti könyvtárak ismeretterjesztő anyagát részletezi. Ezek a könyvek gyaníthatóan szintén a várpalotai városi könyvtár gyűjteményének részét képezték.

Újabb nyom található egy 1953. augusztus 14-én kelt levélben, amelyben Papszt Gizellának címezve írja Varga Béla, hogy mint a városi könyvtár vezetőjét[!] kénytelen lesz megbírságotatni, ha nem küldi vissza Gárdonyi *Egri csillagok* és Zolnai Vilmos *Várpalota* című könyveit¹¹.

A ránk maradt levelezésből úgy tűnik, 1953-ban kiemelt rendezvény volt az októberi ünnepi könyvhét. Az 1953. szeptember 15-én keltezett, Bányaiipari Dolgozók Szakszervezete kulturális osztályának írt levélben Ihász Ilona könyvtáros az októberi ünnepi könyvhét előadóirol, könyvbemutatóirol levelez, amely egyben arról tanúskodik, hogy a szakszervezet kulturális osztálya központilag koordinálta, irányította a könyvtári ismeretterjesztő előadásokat. Majd az október 23-án kelt jelentésben a várpalotai könyvtárosok részletesen beszámolnak az ünnepi könyvhétről, sikeresnek ítéelve meg helyi akciójukat. A

beszámolóban fontos adat, hogy ekkor tíz fiókkönyvtár volt a városban, és nem kevésbé jelentős, hogy Papszt Gizella a városi könyvtár vezetőjeként írta alá az iratot.

A kultúrotthon levelezésének következő fontos iratai a kultúrotthon október és november havi jelentése a könyvtári munkáról. Ezek a jelentések arról tanúskodnak, hogy október-november folyamán a könyvtárosok nyilvántartásaikat igyekeztek rendezni. Arról panaszkodtak, hogy nem kapták meg a munkájukhoz szükséges nyomtatványokat, amely tény akadályozza őket munkájukban az olvasók beiratkoztatása során, illetve a könyvek katalogizálásában.¹²

A várapalotai Városi Könyvtár állományát 1954-ig a veszprémi Körzeti (majd Megyei) Könyvtár gyarapította, amely azonban még nem különült el határozottan a Kultúrotthon könyvtári állományától. (Ezt bizonyítja az 1954. április 7-én kelt, március hóra vonatkozó jelentés, amelyben arról számolnak be, hogy március hónapban a munkájuk „...*nagy részét a városi könyvtáranyag összegyűjtése foglalta le, mivel a könyvek egy része a fiókkönyvtárakon volt*”). A kultúrotthon könyvtári irattárából további érdemi információhoz nem jutunk, hogy mi történt a városi könyvtárral az épület és a gyűjtemény szempontjából is teljes elkülönülést jelentő 1954. augusztus 20-ai ünnepélyes átadásig, de ilyen előzmények után jutunk el odáig, hogy az Alkotmány ünnepe alkalmából a városi könyvtár önálló épületbe költözött, a Kossuth utca 29. (később 31.) szám alá. Az eleinte 12 négyzetméter alapterületről, kisajátított egykori cipészműhelyből induló, majd 1963. december 2-án a mai várapalotai zeneiskola épületének alsó szintjét is belakó városi könyvtár – Kőnczöl Imre könyvtárvezetőnek köszönhetően – a ’60-as évekre a várapalotai kulturális élet egyik zászlóshajója lett.

JEGYZETEK

1. A 2015 végén megjelent *Hatvanéves a Krúdy Gyula Városi Könyvtár (Várapalota, 2015)* című jubileumi évkönyvben és forrásgyűjteményben közölt dolgozat rövidített változata.
2. Borbás László úgy fogalmaz, hogy a háborút követően a romok eltakarítása után „hamarosan megkezdte működését az Iparos Olvasókör és az Építőiparosok Olvasóköre. Megmaradt könyvállományukat rendezik. 1949-ben megszűnnek az olvasókörök. A könyvállomány a község házára kerül, ahonnan a Jó Szerencsét Művelődési Otthonban [sic!] 1948-ban hatvan kötettel alapított Bányász Szakszervezeti Könyvtárba szállítják.” (Borbás László: *A várapalotai könyvtárak története, 1945-1961.* (Kézirat) (KGYVK, K/7) p. 20.) Ezzel szemben Leitner Ferenc, a kultúrotthon egykori igazgatójának 2015. szeptember 25-én rögzített szóbeli közlése szerint az Iparos Olvasókör könyvállományát az Ipartestület épületéből hozták el.
3. Leitner Ferenc szóbeli közlése szerint saját kezűleg festette fel az épületre a feliratot.
4. Leitner Ferenc: *Várapalota kulturális életének története a felszabadulás után.* (Kézirat) Várapalota, 1967. (KGYVK kéziratára), Eseménynaptár p. 2. (A Veszprém megyei Népújság 1953. október 22-i számára is hivatkozik.) Szövegét közli Vavró Zsuzsanna: *Várapalotai kulturális élete a felszabadulás óta eltelt 40 év megyei sajtójának tükrében*, Várapalota, é. n. (kézirat), (KGYVK kéziratára), p. 4.
5. Leitner Ferenc: im. 67. sz. mell.
6. Leitner Ferenc: im. 128. sz. mell.
7. 1958-ban Varga Béla, a megyei könyvtár igazgatóhelyettese – jegyzőkönyvek tanúsága szerint – a városvezetőkkel és a szakszervezet vezetőivel többszöri tárgyalással próbálta rendezni a két könyvtár viszonyát. Lásd: *Hatvanéves a Krúdy Gyula Városi Könyvtár (Várapalota, 2015)*, 1958. augusztus (p. 109.), 1958. október (p. 110.), 1958. december (p. 112).
8. Sallai István levele, 1952. március 15. A Jó Szerencsét Művelődési Központ – Könyvtár levelezése. KGYVK kéziratára

9. Ihász Ilona levele. 1952. április 8. A Jó Szerencsét Művelődési Központ – Könyvtár levelezése. KGYVK kéziratára
10. Leitner Ferenc: im. Eseménynaptár, p. 3.
11. A levél szövege:
Üzemi Könyvtár/ Papszt Gizella/ Várpalota
Kérem az Elvtársnőt, hogy a Megyei Könyvtártól a várpalotai könyvtár részére ankét céljaira kiküldött Gárdonyi: Egri csillagok és Zolnai Vilmos: Várpalota c. könyveket küldje vissza. A könyvek már lassan egy éve lesz, hogy Várpalotán vannak. Én már több ízben az Elvtársnőnek is megmondtam, hogy a könyveket küldjék vissza, mert semmi indok sincs, hogy ott tartsák, és más könyvtáraktól vonják el azt. Egy hét múlva a könyvek a Megyei Könyvtárban legyenek, ellenkező esetben az Elvtársnőt, mint a Városi Könyvtár vezetőjét a Tanácson keresztül kénytelen leszek megbírságotlani.
Veszprém, 1953. augusztus 14.
Varga Béla könyvtárvezető h.
12. A későbbi városi könyvtári feljegyzésekből tudjuk, hogy csak az 1960-as évek elején sikerült ténylegesen rendezni a könyvtári nyilvántartásokat.

Budai László

Együttműködési megállapodás

2016. február 18-án együttműködési megállapodást írt alá Nagy Zsuzsanna, a Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár (BCE EKL) főigazgatója, valamint Kiszl Péter, az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetének (ELTE BTK KITI) igazgatója. Az együttműködés fő célja a BCE EKL tevékenységének megismertetése az ELTE könyvtár-informatika szakos hallgatóival, segítségnyújtás gyakorlati tapasztalatszerzésükben, könyvtári munkakörnyezetbe történő szocializációjukban, illetve a szakmai utánpótlás biztosítása a BCE EKL számára. A megállapodás kiterjed közös tudományos rendezvények szervezésére, a hallgatók szemináriumi, tudományos diákköri dolgozatainak, disszertációinak és az oktatók tudományos publikációinak szakirodalmi támogatására is.

Jósolnak a számok

A statisztika és értelem

Miért foglalkozom statisztikával?

A válasz erre nem az alkalom felidézése, amely erre a pályára lökött, hanem az ok feltárása, amely rajta tartott.

A statisztikai igazságok, trendek érvényessége egyenes arányban áll az emberi ostobasággal és tehetetlenséggel. Köztük a láncszem a dolgok menetének szükségszerű volta; vagyis az emberi értelem (nem az ész!) képes-e változtatni magán a vele büszkélkedő emberen.

Megvilágításképpen: 1995-ben 249-en, 2000-ben 222-en, 2005-ben 185-en, 2010-ben 191-en fulladtak vízbe Magyarországon. Ha az értelmüket használták volna (és megtudakolják ezt a statisztikai tény), óvatosabbak lettek volna. (Persze menti tudatlanságukat, hogy először esett meg velük, még nem volt tapasztalatuk e téren...) De mit szóljunk azokra, akik reggel kitekintve az ablakon látják, potyog az ónos eső. Velük megtörtént már életükben, mint mindenkivel, hogy elestek. Mégis nekivágnak az útnak, mégsem szerelkeznek föl megfelelő cipővel, bottal, óvatossággal. És megtelik velük a baleseti sebészet váróterme.

Úgy tűnik, hiába a statisztika intése: a belefúrtak, a csonttörések száma évről évre – persze némi ingadozással és persze arányaiban – ugyanannyi.

Konklúzió: Minél kevésbé figyelünk értelemmel, minél kevésbé értjük világunkat, annál biztosabbak a statisztika valószínűségi igazságai.

És fordítva: az értelem a statisztikai tendenciákat érvényteleníti. Sőt, mondhatni: a statisztika célja az értelemre való felhívás. És minél sikeresebb ez a felhívás, annál kevésbé van szükség a statisztikára.

Ez az értelem, amelyet fölmagasztalok, csakis egyéni, *belső értelem*. A tömegjelenségekhez – és ugyan mi nem az a mi korunkban – *külső (kívülálló) értelemmel* közelíthetünk. (Saját magunkat sohasem tartjuk a tömeg részének.)

Csak számok

Ki gondolta volna, hogy – mint én tettem most – dicsérni is lehet a statisztikát? De hogy ne rugaszkodjam el nagyon a valóságtól: el kell ismernem, sajnós, csak a számok

esetében működik a jóvendőmondás, vagy inkább: jóvendősaccolás. Csak mennyiségeket jósolhatnak meg az adatok, a világ kvalitásaiból semmit sem tudnak megragadni.

Fölvethetné valaki azt a senki által nem bizonyított gondolatot, amely a mennyiség minőségbe átcsapásáról szól. (Már az átcsapás szó is gyanús, megfoghatatlan fogalom.)

Közismert, hogy a csoport (tömeg) (köz)véleménye, viselkedése eltér az egyes tagokétól, és nem is átlaga azoknak; Le Bon szerint primitívebb, mások szerint – főleg kis csoportok esetében – intelligensebb. Akár így, akár úgy: maga a *csoport* jelent más minőséget, és nem külön-külön a tagjai. Persze a tagoknak is van minősége külön-külön, ami összeadódhat a csoportműködés során; ám csak a minőségek adódhatnak össze. Pusztán, mert sokan vannak, még nem lesz okosabb (sem butább) az általuk alkotott tömeg. A statisztika a *szériálétet* (szociális tér nélküli egyedek egymás mellett, például a buszon utazók) méri, egyedi adatokat gyűjt.

Az is köztudomású, hogy még a zenészek sem tudják megmagyarázni a zene varázsát, a nyelv erre nem alkalmas. A zene csupa mennyiség (Bach: „*a megfelelő időben a megfelelő billentyűt kell lenyomni*”), csupa rezgésszám és hullámhossz. Hogyan lesz belőle minőség? Egy zenemű statisztikájához sok százezer adatot rögzíthetünk, a minőséget mégsem fogjuk megragadni.

Csak mennyiségeket jósolhatnak meg az adatok, a világ jövőbeli kvalitásait nem. Ahhoz gondolkodni kell.

Somogyi József

Vekerdí József (1927-2015)

Budapesten, 2015. szeptember 28-án, életének 89. évében elhunyt Vekerdí József Széchenyi-díjas nyelvész, az Országos Széchenyi Könyvtár nyugalmazott osztályvezetője, indológus, a nyelvtudományok doktora, az Eötvös József Collegium egykori igazgatója.

Vekerdí József Debrecenben született 1927-ben. Mindkét szülője a Református Egyház debreceni iskoláiban tanított. A Vekerdí testvéreket – Lászlót és öccsét – az elmúlt fél évezred magyar szellemi kultúrájához ezernyi szállal kapcsolódó Debreceni Református Kollégium készíti fel. József, aki már itt élénk érdeklődést tanúsít két klasszikus nyelv – a latin és a szanszkrit – iránt, kitűnő eredménnyel érettségizik, 1945-ben pedig latin-görög-orosz szakosként felvételt nyer a budapesti Báró Eötvös Loránd Collegiumba. Itt, a Ménesi úti elitképzőben az orosz nyelv elsajátítását maga Keresztury Dezső kultúrpolitikus, a Collegium igazgatója javasolja neki. 1946. február közepétől az intézmény főiskolai jelleggel működik; Vekerdí József az újjászervezett szanszkrit oktatás egyik első diákja. Az ifjú emberi tartásának és majdani munkáinak igényességét alapjaiban határozzák meg képzése során azok a hatások, amelyeket családja, továbbá a Debreceni Református Kollégium tanárai és a Báró Eötvös József Collegium professzorai gyakorolnak reá, a legjobb kutatási hagyományokat is közvetítve számára. Itt, a Collegiumban hagyományos érték mindenekelőtt a munka, az emberi tisztesség, legalaposabb felkészültség, továbbá kritikus látásmód, a vitázó kedv. De megbecsült az önirónia, sőt, a kajánság is. A kultúra, a tudomány ígészetében a világ legjelentékenyebbnek tartott helyeinek egyike a Könyvtár. A kollégisták kérdésére nevelt fiatalok; erős, önkormányzati jellegű, demokratikus közösségi élet szellemének letéteményesei. Úgy nevelik itt különböző nézeteket valló emberek együttesévé a kollégistákat, hogy vidéki középiskolai tanárként is tudják majd: a legfontosabb a nemzet jövője, azért tartoznak felelősséggel.

1947-ben, miután Keresztury lemond a kultuszminiszteri tárca vezetéséről, megszűnik a politikai védőburok az apolitikus Collegium körül, a pártlap hasábjain az intézmény képzési elveit nyílt támadás éri. Egyidejűleg az „internátus” belső életének átpolitizálására törekvő hallgatói frakció előretör. A folyamatot a kollégisták többsége még próbálja akadályozni akkor, amikor 1948 májusában, kommunista jelölt ellenében Vekerdí Józsefet választják diákelnökké. Válaszul a hatalom a Collegium igazgatója elé tár egy listát, amely azoknak a nevét tartalmazta, akiket a választásban való közreműködés miatt ki kellene zárnia az intézetből. Keresztury – akinek kollégiumi jelmondata ez: „*Szabadon szolgál a szellem*” – a megszorítást nem vállalja, lemond igazgatói posztjáról. A „fordulat évét”

követően, 1949-ben, közéletből átvett koncepciók perék mintájára Vekerdit, az Eötvös Collegium utolsó szabadon választott diákelnökét kizárják az intézményből.

Vekerdi József az Eötvös Loránd Tudományegyetemen folytatja és fejezi be tanulmányait, latin-görög-orosz szakon. Szakdolgozatát ógörög témában, a bukolikus költészet-ről írja. 1950-1956 között – „reakciósnak” tartott beállítottsága ellenére – kénytelenek alkalmazni, mivel szükség van a még oly ritka orosz nyelvtudására; az ELTE Bölcsészettudományi Karának Orosz Intézetében orosz nyelvet tanít. Munkahelyéből 1952-ben rendeletileg Lenin Intézetet hoznak létre, amely 1954-től önálló felsőoktatási intézményként működik; az itt induló indológus képzésben Vekerdi a szanszkrit nyelv tanára lesz. Közben páliul, perzsául, tibetiül is tanul. 1955-ben elkészíti nyelvtudományi kandidátusi disszertációját, amelynek címe: *Abundentia praesentis az ó-indben*. Kezdődő tudományos pályája gyűjteményes kötetekben megjelenő verstani tanulmányokkal indul. Alapvetően a nyelv, a költészet, főképp az indiai klasszikus versformák magyar nyelven való hű tolmácsolása kerül kutatásainak középpontjába.

Az 1956-os magyar forradalom napjaiban többször találkozik Rahman Mohammad Ataurral, az év szeptemberében Budapestre érkezett indiai ügyvivővel, és vele utóbb is fenntartja a kapcsolatot. A Szovjetunióval különleges viszonyt ápoló India az egyetlen ország, amely nyíltan kiáll a magyar forradalom mellett, a magyar forradalom leverése utáni megtorlás mérséklése, számos halálra ítélt életének megmentése érdekében pedig közben tud járni. Vekerdi a Szovjetunióba történt deportálások ellen tiltakozó jegyzéket fordít le angol nyelvre, azzal ellátja a budapesti Indiai Nagykövetséget, így segítve szót emelni harmincezer elhurcolt magyar kiszabadítása ügyében. A kor politikájával való újabb ütközése miatt börtönbe kerül, egyetemi oktatói pályafutása derékba törik. Három évet ül börtönben. Szabadulását követően, 1960-tól 1963-ig segédmunkás a Chinoín Gyógyszergyárban. Ráéró perceiben perzsából fordít, és a *Rámájana* című ősi indiai nagyeposz verses fordítását végzi. Közlési lehetőségei korlátozottak. Volt Eötvös-collegisták – így az Európa Kiadónál és Magyar Helikonnál dolgozó Lator László – juttatják munkáikhoz. Szanszkrit verses művekből nyersfordításokat készít Rab Zsuzsa, Jánosy István, Weöres Sándor számára. Válogatásában, utószavával és jegyzeteivel jelenik meg a perzsa Khajjám Omar verseinek fordítás-kötete és az óind *Mahábhárata*. 1962-ben a Tankönyvkiadónál – Tegye Imre társszerzőjeként – indoeurópai nyelvtudományba bevezető, valamint latin nyelv történetét feldolgozó egyetemi nyelvészeti jegyzeteik látnak napvilágot, az általa lefordított ókori ind regék pedig már tényleges fordítói neve alatt jelennek meg,

1963-ban Keresztury Dezső – aki 1950-től a nemzeti könyvtár fősztályvezetője – az Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatványok Tárában, majd a Gyarapítási Osztályon segíti hozzá Vekerdi Józsefet álláshoz. Hivatali munkáján túl, érdeklődése nyelvészeti és verstani tanulmányok megírására, cigány népmesék gyűjtésére és verses szanszkrit irodalmi szövegek fordítására irányul. Tanulmányozza a magyarországi cigány nyelvjárásokat, megtanulja, beszél azokat. Társszerzőként több könyvben is beszámol cigány nyelvészeti és néprajzi gyűjtési eredményeiről. Az itt is évszázadok óta élő, új-ind cigány nyelveket beszélők vonatkozásában elsősorban a cigányság története és nevelése érdekli. Ugyanakkor egyedülálló törekvése, hogy szanszkritből való átültetései eredeti versmértékben, az eredeti művek irodalmi szépségét visszaadva, műremek voltukat megőrizve szülessenek.

1972-ben Erdélybe utazik felmérni az ottani magyar kulturális helyzetet, különösen magyar érdekeltségű könyvtárakét. Útjáról visszatérve beszámol a nemzeti könyvtárban arról, hogy Erdélyben alig jutnak magyar könyvhöz, holott arra ott nagy-nagy szükség van; hogy napról napra szorítják vissza a magyar nyelvű iskolákat, a felsőoktatást, magyar könyvek beszerzésére minimális pénzt fordítanak. Kezdeményezi Kárpát-medencei, külhoni magyar könyvtárak könyvekkel és folyóiratokkal való megsegítését. 1973 szeptemberében kandidátusként, osztályvezetői besorolásban kinevezik az Országos Széchényi Könyvtárban a Nemzetközi Csereszolgálat (továbbiakban: NCS) osztálynak az élére, amely előzőleg, mintegy két évtizeden át a jó emlékű Gombocz István osztályvezető irányításával működött.

A magyar kormányzat épp ötven évvel korábban, 1923-ban csatlakozott a hivatalos és tudományos kiadványok nemzetközi cseréjét szabályozó Brüsszeli Egyezményekhez. A nemzetközi kiadványcsere magyarországi meghonosítója, intézményesítője maga gróf Klebelsberg Kuno, a hazai kultusztálcáé élén szereplő legragyogóbb elménk. Ő mutat rá: Maradék-Magyarország nyomdatermékeit, mint kötelező-példányokat az Országos Széchényi Könyvtár megkapja, de az elszakított területeken megjelenő magyar könyvek megszerzése nagy nehézségekbe ütközik. A nemzetközi könyvcserére rendszeres megszervezésével remél enyhíteni ezen a bajon. Kifejti: a háború kitörése óta eltelt nyolc év alatt az OSZK kurrens gyűjteményében legtátongóbb hiányok keletkeztek, azokat Magyarország pótolni kívánja, így legalább egyetlen országos könyvtárunk legyen, amely e számunkra szükséges, legszámottevőbb kiadványokat bírja. Közvetlen könyvtári érdeknél magasabb, nemzeti érdek kívánja, hogy a gyűjtött hazai, és a külhonban megjelenő tudományos kiadványok mellett a könyvtári hungarikumok magyar nemzeti könyvtárunk, az OSZK gyűjteményében a teljesség igényével szerepeljenek.

Az 1970-es évekre a nemzetközi kiadványcsere-tevékenység, immár az IFLA nemzetközi könyvtáros szervezet égisze alatt a kulturális együttműködés egyik legelterjedtebb formája az északi féltekén. Az egyes nemzeti kiadványcsere csereszolgálatok működését megújított nemzetközi szerződés szavatolja, intézményesült tevékenységüket a szerződött államok tartják fenn. Az IFLA Nemzetközi Kiadványcsere Szakosztálya tízévente külön kötetben megjelenteti ajánlásait. Ezek nyomán a különböző országokban a nemzetközi csereszolgálatokat – szaktevékenységük és gazdaságos működésük elősegítésére – a nemzeti könyvtárakhoz rendelik, nyolc-kilenc főt foglalkoztató szervezeti egység formában. A magyar NCS Magyarországé, a magyarságé, és mint olyan, nemzeti könyvtári kötelezettségeket is teljesítő szervezeti egysége a hazai kulturális intézményrendszernek. Az NCS könyvtári vonalon az kapuja az országnak és az OSZK-nak a külföld felé, az osztály vezetőjéé pedig a legbizalmibbnak tekintett állás.

Vekerdi József, NCS osztályvezető az OSZK vezetése előtt elhangzó bemutatkozó beszédében elmondja: az intézmény külföldi kapcsolatait fenntartani, erősíteni akarja, keleti és nyugati partnerekkel egyaránt, részint az OSZK könyvtári hungarikum beszerzési érdekei szerint, részint nemzeti könyvtárunk jó híre, külföldi partnerek előtti renoméja tekintetében, De ezen belül különös figyelemmel szeretne foglalkozni a szomszédos országok nemzeti és egyéb könyvtáraival való cserekapcsolatok ápolásával.

Törvény által szavatoltan a tevékenység fő forrása az NCS által kapott két teljes köteles-példány sor könyvekből és folyóiratokból, valamint a pótlólagos vásárlás, amit folyóiratok előfizetése egészít ki. Eredeti tudományos és technikai kiadványok, a hivatalos

dokumentumok, nemzetközi és hazai tanácskozás-kötetek, sorozati kiadványok, folyóiratok, napilapok, térképek, zenei anyagok régebbi és friss megjelenésű duplumainak cseréjére kerülhet sor. Mindenkor nemzeti érdekeinket segíti elő, hogy könyvek, folyóiratok cseréje útján a magyar tudományosság munkájáról és eredményeiről a külföld nagyobb mértékben szerezhet tudomást. Ugyanakkor a könyvtári hungarikumokat, törvény szabta köteletségének megfelelően az OSZK a teljesség igényével gyűjti – köztük a külhonban megjelenteket az NCS révén.

Vekerdi József felelős vezetőként feleleveníti a kapcsolatokat a nemzetközi kiadványcsere keretében a külvilág nemzeti, egyetemi és más tudományos könyvtáraival. A hidegháború évei ezek, mégis kitűnő hivatalos kapcsolatokat ápol Németország, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, további nyugati államok, a Szentszék, a keleti szférába került nagy könyvtárak nemzetközi csereszolgálataival. Célkitűzése, hogy minél előnyösebben tudjon könyveket nyugati partnerektől beszerezni, és ami még lényegesebb: magyar könyvtámogatási akciót tömeges méretűvé tenni a Kárpát-medencében. Az idegen nyelvű tudományos művek kiadványcsere útján való rendszeres beszerzése mellett, nemzeti közösségeink kettős elnyomatásának e nehéz éveiben a határon túli magyarlakta területekre irányulóan megszervezi a magyarság friss megjelenésű hazai könyvekkel való támogatását. Ő maga erre a tevékenységére a legbüszkébb, úgy érzi, ezzel használ legtöbbet a magyarságnak. Közvetlen munkatársaival évente több tízezer kötet kitűnő könyvet sikerül kijuttatnia külfoni, magyar érdekltségű könyvtári intézményekbe, a magyar kulturális identitás és anyanyelv megőrzésének támogatása, ápolása céljából. Ugyanakkor az NCS az az intézmény, amely – főképp köteles példányok felhasználásával – az OSZK gyűjteménye céljaira beszerzi kiadványcsere útján a külhonban megjelenő könyvtári hungarikumok mintegy 95 százalékát. Vekerdi kiegyensúlyozza a cserekapcsolatok partneri rendszerét; az 1980-as évekre a hasznosítható eszközök értékét tekintve a korábbi egytizednyi részarány helyett fele-fele arányban részesülnek már a határon túli magyar érdekltségű könyvtárak a további külföldi cserepartnerek mellett a magyar NCS ráfordításaiból.

1979-ben Vekerdi József a nyelvstudomány doktora lesz. Akadémiai disszertációját *A magyarországi cigány nyelvjárások* címmel védi meg. Ugyanabban az évben, Várnagy Elemérrel közösen írt, angol nyelven is napvilágot látó, *A cigány gyerekek nevelésének és oktatásának problémái* című egyetemi jegyzetét, nézetük miatt – minthogy a cigányság jövőjét az őket befogadó kultúrához való alkalmazkodásban látják – politikai motivációtól sem mentes támadások érik. Válogatásában és jegyzeteivel jelenik meg cigány népballadákat és keserveket tartalmazó kötet, valamint a cigány népmeséké. Önálló kötetekben teszi közzé a magyarországi cigány nyelvjárások nyelvtanát, majd azoknak szótárát, továbbá a hazai cigány kutatások történetét. Szerkesztésében jelennek meg Erdős Kamill cigánytanulmányai. Szanszkrit eredetiből magyar prózára fordított kiemelkedő művek látnak napvilágot kitűnő tolmácsolásában. Szanszkrit irodalmat ismertető és indiai tárgyú szócikkek jelentős részét is ő jegyzi az 1970-1992 között megjelenő *Világirodalmi Lexikonban* Tudományos pályáján a verstani tematika továbbra is meghatározóan jelen van. Műfordításait a nyelvi jelentés és a ritmikai hűség feltétlen tisztelete jellemzi. Mesteri átültetési során a hű műfordítói nyelvhasználat az eredeti mitologikus rendszerkapcsolatok történeti hátterének feltárása, átfogó ismerete és az anyanyelv mesteri alkalmazása révén válik lehetőségessé. Nagyra becsülve szereti a magyar költészetet, legkiemelkedőbbnek Arany János költői munkásságát tekinti, a népnyelv gazdagította pontos nyelvhasználatot, amelynek

kiművelt, csodás készségeit ő maga is értékes örökségként hozza magával szülőföldjéről. Gyakorta hivatkozik arra – gyönyörű magyar költemény-részletek, illetve fordítás-megfeleltetési felidézésével –, hogy mily csodálatos magyar nyelvünk. Általa képesek vagyunk nem csupán klasszikus görög és római versformáknak, de akár mindama távoli, különös indiai ritmusok ütemes hangzásának tökéletes visszaadására is, amelyek műfordításaiban őt is ihletik. Valóságos teremtményeivé így válnak óind költői átültetései, amelyeket anyanyelvünk révén honos lélekkel tud feltölteni. E megkettőzött szeretetből adódik, hogy egymaga hovatovább több szanszkrit fordítást jelentet meg, mint az előtte járó magyar indológusok együttvéve. Ugyanakkor, közölt tanulmányai folytán már az 1970-es évekre magyar, német, angol nyelvű, cigány vonatkozású publikációinak száma vetekszik az általa írt szanszkrit témájúakéval. Őt mindezekért, kortársaival – Erdőssel és a népzene kutató Hajdú Andrással együtt – az újabb-kori „ciganológus triász” tagjaként is emlegetik. Három évtizedig – a ’80-as évek közepével bezárólag – gyűjti a cigány nyelveket.

Határonkon túli magyar érdekeltsgű intézmények támogatása ügyében a ’80-as évekre a legszembeötlőbb Románia barátságatlan viselkedése. Erdélyi magyar iskolák gyakorlatilag alig jutnak magyarországi könyvekhez; a román posta részéről szokásos a magyarországi kiadvány küldemények egy részének elkobzása. A korabeli hivatalos román magyar-ellenesség az NCS tevékenységével szemben is nyomon követhető. Erről Vekerdi József teljes nyíltsággal beszámol az 1984-ben sorra kerülő washingtoni nemzetközi kiadvány-csere konferencián. A szerb és horvát kollégákon kívül egyedül ő mehet ki a „szocialista táborból”; bár a többit is hívják, de egyszerűen nem engedik ki őket. Így azután Vekerdi ott áll a figyelem középpontjában, és mindent elmondhat. Sőt még azt is hozzáteszi, hogy őt, mint ’public enemy No. 1’-t figyeli a határtól kezdődőleg a román titkosrendőrség, és életveszélyes balesetet helyeztek már számára kilátásba. Hozzáteszi: *‘I suppose, Romania is the only country in the world where librarianship is life dangerous.’* Megemlékezése szerint ezek után kap vastapsot, mint az egész konferencia legérdekesebb előadásáért. Ott a valóságához híven elmondja a szovjet helyzetet is, hogy ott más jellegű nehézségek vannak: például a nekünk nem kellő könyvanyag ránk zúdítása. A lengyelekkel kevés az érdekelt-ség, de semmi ellentét nincs. Kárpátaljával kapcsolatban elmondhatja, hogy szerencsére nemzeti féltékenység Kárpátalján nincs, mert a 180 ezer magyar nem olyan veszélyes Moszkvának, mint a 40 millió ukrán, tehát ezért megengedik, hogy a Kárpátaljára magyar könyveket küldjünk. Látják, hogy teljesen őszintén beszél. A magyarországi politikai helyzetet tekintve kéri, engedjék meg, hogy most szubjektív legyen, és elmondja magáról, mind a magyarországi politikai szabadság jellemzőjét, hogy 1956 után a forradalomban való részvételéért – a forradalom szót használja! – három évig börtönben ült, és most a magyar nemzeti könyvtár politikailag legfontosabb posztját foglalhatja el; ezt mérjék fel a többi szocialista ország viszonylatában Magyarország jellemzésére.

Rendszeresen küldet könyveket a határon túli ismert magyar tudósok részére Mindent megtesz annak érdekében, hogy hozzásegítse az erdélyi magyarságot ahhoz, hogy a különböző tudományágakban, humán műveltség tekintetében magasabb szintre juthasson. A történész Jakó Zsigmond, Nagy Olga néprajzkutató, Kallós Zoltán népzene gyűjtő, mások éreztek, sőt fogalmaztak úgy, hogy a Ceaușescu-diktatúra idején Erdélyben a magyar nyelvű tudományosság Vekerdi József nélkül alighanem megszűnt volna. Mind e közben szanszkrit eredetiből magyar prózára fordítja és megjelenik a *Bhaganad-gítá*, a *Magasztos Szózat*. Valogatásában lát napvilágot a *Szanszkrit líra* önálló kötetben. További

kiemelkedő művek kitűnő tolmácsolásában: a *Titkos tanítások – Válogatás az upanisadokból* és a *Buddha beszédei* (utóbbi páli nyelvű szöveg átültetése). Fordításai több kiadásban is napvilágot látnak.

1990 után az NCS az örvendetesen nagy számban idelátogató erdélyi magyar turisták könyvellátására is berendezkedik, fontosnak tekintve különösképpen a tanárebek és az egyetemisták magyar nyelvű szakkönyvekkel való ellátását. A nemzetközi kiadványcsere-tevékenység keretében a Kárpát-medencei cserepartneri kör kibővül, szükséges ellátására külső forrásból, pályázati úton is sikerül némi forráshoz jutni. 1993-ban tevékenységért az NCS ünnepség keretében átadott Magyar Örökség emléklapokban részesül; az ez alkalomból átvett egyedi művészi emlékérem készítője Szervátiusz Tibor.

Alapvetően az NCS-nek, a vázolt mindenkori magyar kultúrpolitikai célok megvalósításához, tevékenysége eredményes véghezvitelére a köteles-példányok 1997-tel bezárólag állnak rendelkezésére, az OSZK költségvetésében kiadványcsere céljaira elkülönített megfelelő pénzkeret pedig 2001-ig. Vekerdi József, aki az NCS-t több mint három évtizeden át irányította, vezetőként mindeme forrásokkal körültekintően, jól gazdálkodott a mutatkozó igényekhez képest, az NCS mindenkor szerény anyagi lehetőségei szerint.

Az 1990 decemberében rehabilitált, 1991 januárjától ismét a művelődési és közoktatási miniszter közvetlen irányítása alatt működő Eötvös Collegium 1992-ben Vekerdi Józsefet választja igazgatónak. Ügy iránti elkötelezettségéből, OSZK-s feladatai ellátása mellett vállalja a tisztséget. Kísérletet tesz a régi kollégiumi rend és szellemiség visszaállítására. Egy év után mégis leköszön posztjáról. Az 1994-es kormányváltás után – kora politikájával való összehangolásának újabb részeként – ezúttal az OSZK Nemzetközi Csereszolgálati Osztály vezetőjeként éri súlyos támadás 1995 januárjában. Közvetlen munkatársai kiállnak mellette: a könyvtár vezetésének címzett beadványukban tanúsítják, hogy az ellene felhozott vádak hamisak, koholtak. Azonban a Bokros-csomag jegyében, minisztériumi nyomásra, nemzetközi visszhangot keltő módon távoznia kell OSZK-ban betöltött állásából. Mintegy folyományként a két, teljes köteles példány sort, amely évtizedeken át a Nemzetközi Csereszolgálat céljaira van rendelve, biztosítva, 1997-es könyvtári törvény szövegében már nem nevesíti a korabeli kulturális vezetés, létalapjától fosztva meg a magyar nemzetközi kiadványcsere tevékenységet. 2001-ben az NCS intézményt, mint szervezeti egységet – osztályt – az OSZK felszámolja, csoportba olvasztja bele. Az NCS szervezeti helyreállítására (rehabilitálására) utóbb sem kerül sor, így az Országos Széchényi Könyvtár nemzeti könyvtári teendőiből épp az sikkad el, ami az OSZK esetében Európában oly egyedülállóan, sajátosan gazdagító, hogy könyvtári gyűjteménye össznemzeti.

Vekerdi József egy igaztalanul megvádolt és megszenvedett ember hitese életével bír. 1995 őszére emlékiratban és diplomamunkában is megörökítésre kerül az irányításával folyt, több mint három évtizedes NCS tevékenység története. Ő pedig, nyugdíjas éveiben kiteljesíti fordítói munkásságát. Az 1990-es évek második felében további fordításai jelennek meg; szanszkritből a *Buddha élete*, a *Dhammapada*, a *Bhagavad-gítá* és a *Rámájana*, páli nyelvről pedig a *Buddhista születésregék*. *Vágyzubatag* címmel szanszkrit versfordítás-kötetet szerkeszt. 2000 decemberében, indológiai munkásságáért, az Indiai Köztársaság és Magyarország közötti kulturális kapcsolatok elmélyítéséért a legkiválóbb külföldi kutatóknak járó indiai – Dayawati Modi Vishwa Sanskriti Samman elnevezésű – díjban részesül. A díjnak, amelyet ünnepélyes körülmények között Bombayben vesz át India kulturális miniszterétől, első ízben van külföldi tudós kitüntetettje. Az ekkor 73 esztendőes tudós első

alkalommal jár Indiában. 2001-ben Bibliothecarius Emeritus címmel tünteti ki az Országos Széchényi Könyvtár. 2002-ben „a magyarországi cigány szubkultúra, valamint a szanszkrit nyelv és irodalom kutatásában, fordításában és közkeincse tételeiben végzett egyedülálló munkásságáért” Széchényi-díjat kap. A díjjal járó összeg egyharmadát kárpátaljai magyar oktatási intézmények könyvekkel való ellátására fordíttatja. 2002 és 2008 között az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskolájában óraadó tanárként szanszkrit szövegolvasási gyakorlat órákat tart. Befejezi Apponyi Sándor hungarika gyűjteményének múlt század elejéről torzóban maradt katalógusát – e munkája három kötetben jelenik meg 2004-ben. Napvilágot lát az általa összeállított *Magyarországi cigány nyelvjárások szótára* második, javított kiadásban. Szerkesztésében Nagy Olga gyűjtötte erdélyi cigány népmesék jelennek meg könyv alakban. Majd Cicerótól fordít latinból két kötetet, *Tusculumi eszmecsere* és *A legfőbb jóról és rosszról* címmel. Jegyzeteket állít össze a szerelem tankönyvéhez, a *Káma-Szútrához*. A hindu legendairódalom gyöngyszemei is fordításában jelennek meg, *Puránák* címmel. Mérvadó tanulmányt közöl Szent István király *Intelmeiről*. 2007-ben az Eötvös Collegium ad otthont tudományos ünneplésének. Az ott elhangzott klasszika-filológiai, indológiai és magyar kultúrtörténeti tanulmányok egy része 2009-ben megjelent kötetben lát napvilágot. Az NCS élén folytatott munkásságát méltató előadásban, az említett ünneplés keretében hangzik el: mindenkori szempontunk szerint ő a Nemzet Könyvtárosa.

2007-ben, nyolcvan évesen hozzáfog Kálvin János latin nyelvű teológiai szövegének, a János evangéliuma magyarázatának fordításához, amely 2011-ben jelenik meg. Tagore újind verselése kapcsán előadásban közli: egész Európában egyetlen kivétel, hogy néhány verset bengáli eredetiből ő, Vekerdi József fordít le magyarra, eredeti versformában.

2009-ben elhunyt bátyja, Vekerdi László könyvtáros, tudománytörténész.

Vekerdi József puritán életvezetésű, könyvespolcos, kicsinyke pesti lakásában élő, nyarakat kertes leányfalui nyaralójában töltő ember volt; a reformáció szellemében eljáró, de eurázsiai kitekintéssel. Válságos helyzetekből való kilábalásainkról gondolkodva kiútnak a magyar nemzet mindenkori egységét tekintette. Az NCS-n, osztályvezetői szobájában, tovább ajándékozandó könyvek polcain mindig az élén szerepelt a *Biblia* néhány példánya, többféle felekezet magyar nyelvű kiadásában – és ha nélkülöző toppant be, a szükséges példányt neki oda ajándékozta.

Vekerdi József búcsúztatására 2015. október 18-án, a Református Egyház szertartása szerint került sor a leányfalui temetőben.

Juhász András

Közösségek a könyvtárban

A rendszerváltozás évében jelent meg a téma alapkönyve, az amerikai szociológus, Ray Oldenburg *The great good place (A nagyon jó hely)* című műve, amelyet hamarosan számos közlemény követett.* A kérdést többek között a könyvtárak életében lezajló változások hozták felszínre, azaz a könyvtár megszokott tudásközvetítő, információkkal ellátó szerepének kibővülése, később pedig az ún. információs monopólium elvesztése következtében előállt új helyzet tette aktuálissá. Nem kell-e a könyvtáros szakmának ezt meghaladnia, újabb funkciókat vállalnia, ezekkel bővítenie az amúgy is átalakuló intézményformát? Ezek egyike lenne a „harmadik hely” – angolul *the third place*, németül *der dritte Ort* –, vagyis a közösségi tér. (Azért *harmadik*, mert az első kettő, a legfontosabbnak tekinthető az otthon és a munkahely/iskola, ahol a legtöbb időt töltjük, és köztük foglal helyet a szabadidő eltöltését, az információcserét vagy a szórakozást stb. szolgáló harmadik hely, a *közösségi tér*.)

A szerző a *Bevezetésben* fogalmazza meg, hogy műve „a *könyvtárak összetett funkció-rendszereinek napjainkban egyre nagyobb hangsúllyal szereplő elemének, a közösségi tér dimenzióinak a körülményeit célzó*” kilenc fejezetben. Az elmúlt évtizedek műszaki és társadalmi változásai – digitalizálás, fizikai terek, szociális feladatok stb. – nyomán a könyvtárak funkcióit is újraértelmezték, és a könyvtáros szerepe is új vonásokkal bővült. A szerző ezért akarja „*az elmúlt években a témában született kutatások szintézisét*” adni.

Az első fejezetben, a *Könyvtári funkciókban* az ezredforduló modelljét vázolja fel, majd a 2010-es évek szakirodalma alapján a jelenkor könyvtári funkcióit vizsgálja, azután pedig három trend körül értelmezi a könyvtár és a könyvtáros társadalmi szerepvállalását (a tudás felértékelődése, az információs technológia fejlődése, az esélyegyenlőség). A digitális kor miatt újraértelmezett könyvtári szerepek középpontjában az információközvetítés áll – persze a könyvtár ennél komplexebb intézmény. Ezután a világban nemrég elkészült vizsgálatokat szemlézi, azokat, amelyek arra kerestek választ, mit tartanak fontosnak benne a felhasználók, és milyen formában profitálnak belőle. (A példák sokrétűek, Európa és az Egyesült Államok, Skandinávia, Kanada, Afrika, Ausztrália területén végzett

* Időrendben néhány cikk: Die Bibliothek als Lernort. Neue Servicekonzepte / Chr. Gläser, 2008.; A könyvtár mint harmadik hely / Szóllás P., 2010; Urban mediaspace Aarhus / R. Hapel, 2010; The third place : the library as collaborative and community space in a time of fiscal restraint / S. E. Montgomery, J. Miller, 2011; Libraries as the spaces between us. Recognizing and valuing the third space / J. K. Elmborg, 2011; The library as a place / Rolf Hapel, 2012.; Is the library a third place for young people? / H. Lin, N. Pang, B. Luyt, 2015.

kutatásokból származnak, és elsősorban az oktatás, tanulás fontossága szerepel az első helyen.)

A következő fejezet azokat a főbb *Kihívásokat* veszi számba, amelyek leginkább befolyásolják a könyvtár szerepének újraértelmezését: ezek a tényezők pedig a digitális tartalmak, a finanszírozás és a multikulturalizmus, amely kérdéseket sokoldalúan járja körül a szerző.

A harmadik fejezetben, az *Elméleti keretekben* azokat a fogalmakat ismerteti, amelyek a könyvtár – mint közösségi tér – kutatásának a megalapozását jelentik. Először a gazdaszociológia fogalmát, a *társadalmi tőkét*, majd a közösségi terekről szóló elméleti fejtegetéseket. Az elsónél Coleman, Putnam és Bourdieu, a másodiknál Oldenburg, Lofland és Audunson elméleteit tekinti át. (Utóbbinál kerül szóba az alacsony, illetve a magas intenzitású találkozóhely fogalma és jelentősége.)

Ezután a *Kutatások a könyvtárról, mint találkozóhelyről* című fejezetben foglalja össze azon kutatási eredményeket, projekteket, amelyek a fizikai könyvtár szükségessége és hasznosulása (megtérülése) mellett próbálnak adatokat és tényeket felsorakoztatni. Így részletesen bemutatja a Vancouverben és Torontóban (2002), Seattle-ben (2007), illetve az Egyesült Királyságban (2005) és Magyarországon (2011) végzett felméréseket, és nagyon részletesen foglalkozik a norvég *PLACE* (Public Libraries as Arenas for Citizenship) projekt (2010) eredményeivel. (Ezek az eredmények az új norvég könyvtári törvénybe is bekerültek.) Végül a queenslandi digitális központ felméréseit elemzi. A kapott eredmények azt mutatják, hogy a lényeg a könyvtár mint találkozóhely kérdésében a *közösség integritásának a megőrzése*.

Külön fejezetet kaptak a nagyváros sajátosságai (*Könyvtár a nagyvárosi térben*), a multikulturalizmus, az elmagányosodás és a társas kapcsolatok hiánya. Itt néhány könyvtár példájával mutatja be azokat a lehetséges válaszokat, amelyeket ezek az intézmények adhatnak a fenti problémákra. Jó példák találhatók Nyugat-Európában, ahol a közösségi tér funkciót tekintették elsődlegesnek az épület és a szolgáltatások kialakítása során. Ilyen Bécsben az új közkönyvtár, Antwerpenben a parkolóházból átalakított új könyvtár és a norvégiai Drammenben létesített Folyóparti Tudásközpont. Ezek az épületek önmagukban is a közösségek integrációját és új közösségek megteremtését célozzák. Egy másik norvég megoldás Oslo egyik multikulturális negyedének a közösségteremtését mutatja be (Furuset); a könyvtár az információszoolgáltatáson túl közösségi térként is funkcionál számos kulturális programmal. Az ismertetett innovatív megoldások hatékony válaszokat adtak a felmerülő problémákra, igényekre, de fontos szerepet játszottak a városrehabilitáció és a közös értékek megőrzésében is.

A közkönyvtár mint befogadó térben a szerző néhány megvalósult projektet – „*amelyek kifejezetten egy-egy hátrányos helyzettel küzdő réteg társadalmi integrációját kísérelte meg megvalósítani*” – mutat be hazai és külföldi példákon, amelyek a hajléktalanok (Magyarországon és Horvátországban), majd az etnikai és nemzeti kisebbségek ellátásáról (Magyarországon, Norvégiában, Romániában) gondoskodna.

A kistelepülési könyvtár fejezetben azok a sajátosságok kerülnek terítékre, amelyek a falvakra jellemzőek. Ezekben ismertek a problémák: az előregedés, a csökkenő népesség, a vállalkozások és munkalehetőségek hiánya, az etnikai feszültség, az ingázás kényszere. Az itt működő könyvtárak helyzetét Fehér Miklós elemezte (2002), és a problémákra a rendszerszintű válasz a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR). A Könyvtári Intézet

munkatársai több kutatást végeztek a helyzetről és annak megoldásáról. Számos magyar és külföldi példa is akad, amelyek a közösségek építését tekintik fő célnak. Ez szervezett programok és spontán együttlétek támogatásával valósulhat meg, de a könyvtárnak meg kell tartania eredeti információ- és kultúráközvetítő szerepét (például Bács-Kiskun megyében a gyermekek képezik a kiemelt célcsoportot). Ezután a szerző a teleházmozgalmat és az integrált közösségi szolgáltató tereket (IKSZT), végül a bibliobuszok működését vizsgálja – utóbbiról felmérés is készült (2012). A fejezetet a dán és a finn mozgókönyvtári tapasztalatok ismertetésével zárja.

A nyolcadik fejezet (*Könyvtár és virtuális közösségi terek*) a valóságos és a virtuális közösségi terekről szól. A kilencvenes években jelentek meg a könyvtári honlapok, az online katalógusok és a digitális tartalmak; az ezredforduló után pedig a web 2.0 térhódítása adott új lendületet a közösségi terek kialakításának. Elindult a *könyvtár 2.0* mozgalom, amely a részvétel kultúráját erősíti olyan új eszközökkel, mint az RSS, a blog és a wiki. A könyvtár 2.0 jellemzője, hogy használóközpontú, multimédiás és innovatív. 2006-ben Chowdhury és társai közreadták „*a közkönyvtár 2.0 koncepciót, amelyben a közösségi tudás generálásának új útjai jelennek meg*”. (Alkalmazásának több szintje lehet, és a virtuális közösségi tér egyre nagyobb jelentőséget kaphat a szolgáltatásokban.) A Pécsi Tudományegyetem informatikus hallgatói hazai könyvtári blogokat vizsgáltak abból a szempontból, mennyire segítik az eszmecsere kialakulását; ezek többsége a kevés résztvevő miatt nem volt virtuális közösségi térnek tekinthető. Ezt követően az *Index* könyves blogját elemezték, amelynél több száz hozzászólást találtak. Kiderült, hogy a könyvtári blogok célközönsége túl kicsi ahhoz, hogy kialakuljon az a kritikus tömeg, amely képes egy-egy témában érdemi eszmecserét fenntartani. Ugyanez volt a helyzet a közösségi katalógusok esetében is. Kihaszíratlanok maradtak azok lehetőségei, amelyekkel a használók élhettek volna. (A *moly.hu* és a norvég *Bokelskere.no* közösségi oldalakat is vizsgálták kérdőíves módszerrel 2010-ben. Kiderült, hogy a használók információforrásként, nem pedig közösségi fórumként használták ezeket a honlapokat.) A szerző végkövetkeztetése, hogy a könyvtáraknak *online környezetben nem sikerült az, ami a fizikai térben igen: a könyvtárat a legkedveltebb találkozóhelyé tenni*. (Csak a nagyszámú és az intenzív részvétel ad értelmet a web 2.0-s szolgáltatásoknak, és a könyvtárnak a globális piacon kellene versenyeznie, ahol lemarad a többekkel szemben.)

Az utolsó, *Ötletgyár: az alkotó közösség* című fejezetben olyan projektek szerepelnek, amelyek „*a web 2.0-s szellemében kívánják felszabadítani a közösség alkotó erejét, szabadjára engedve az egyén kreativitását*”, és a könyvtár így aktív részt vállalhat a tudásteremtésben is. Az alkotó közösség nagy intenzitású találkozóhely. A világ élvonalába tartozik Oslo közkönyvtárának, a Deichman könyvtárnak a *Reaktor-csoportja*, amely 2003 óta működik. A központi könyvtár épületében létesült *munkaállomások gépparkja* is közcélú projektjeit szolgálja. Az egyetemi könyvtár (<http://www.ub.uio.no/english/>) is fontosnak tartja az alkotó közösségeket: a természettudományi kar könyvtára mellett kialakított *kreatív szobában* a hallgatók megvalósíthatják ötleteiket. Fontos szerepet játszanak az alkotó közösségek a *tanulásban* is. Ilyen célt szolgál például a *Historiana* nevű kezdeményezés, amelynek portálja a *historiana.eu*, és az *Inventing Europe*. Utóbbi egy digitális műszaki-tudományos múzeum virtuális kiállításokkal. Közös jellemzőjük, hogy az *Europeana* tartalmaira támaszkodnak. A partnerekkel való együttműködésre példa a dán *Mindspot*, egy aarhusi közkönyvtár közreműködésével szervezett zenei program, az *ATI (Aarhus Took It)* és a *SPOI*.

Finnországban is sikerült együttműködésekkel kiterjeszteni a könyvtár körül szerveződő közösséget. Turku új városi könyvtára népszerű találkozóhely lett, és a kulturális főváros cím elnyerése előtti évben számos projektben működött közre rendezvényekkel, kiállításokkal.

Összegzésében a szerző megállapítja, „*A könyvtárak szerepe nem változott az elmúlt évezredekben, s nem fog változni a jövőben sem: beszerezni, őrizni, hozzáférhetővé tenni a tudást és az információt*” (Crawford–Gorman). Ugyanakkor a könyvtárak napjainkban „*számos új funkcióval bővültek, amelyek közül a közösségi tér, a találkozóhely funkció különösen fontos*” (Tóth Máté). A könyvtár értéksemleges környezetet jelent; már nem elit intézmény, de megmaradt olyan kulturált helynek, ahova az igényesebb társadalmi rétegek tagjai is szívesen járnak. A könyvtárak létjogosultságát újabban sokan kétségbe vonják – mondván: költséges és elavult –, a digitalizálással pedig fizikai terük szükségességét kezdték ki. Ezekre a kihívásokra a *közösségi tér* szerepének a vállalása jelentheti a megoldást; és remélhető, hogy ez a politikusok, a fenntartók és a használók számára is magától értetődővé lesz a jövőben.

Bőséges, zömmel angol és magyar nyelvű szakirodalom jegyzéke és a könyvben példaként említett könyvtárak jó minőségű, válogatott színes fotói zárják a kötetet.

Örvendetes módon a 2015. évben szakmánk remek művekkel gazdagodott. Megjelentek biblioterápiai tanulmányok (*Könyv és lélek*), Farkas Gábor Farkas *Régi könyvek, új kalandok a könyvtárak mélyéről* és Hajnal Ward Judit *Nyitott könyvtár* című tanulmánykötetei, Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem egykori igazgatójának dokumentumkötete, Rózsa György és Rózsa Dávid „négykezes” életrajzi (*Legvégül a tópart*) és Sipos Anna Magdolna *Könyvtári reneszánsz* című könyve, Vassné Tóth Kornélia ex librisekről és Viskolcz Noémi Nádasdy Ferenc (1623–1671) nyomdairól írt kötete. Közéjük tartozik ez a mű is, amely bizonyára találkozik majd az egyetemi hallgatók és gyakorló könyvtárosok érdeklődésével, és számos új ötlet, megoldás, kezdeményezés ösztönzője lesz a jövőben.

(Tóth Máté: Könyvtár és közösség. Bp., Argumentum, 2015. – 138, [2] p., [16] t)

Murányi Lajos

A könyvtárosság veszedelmei

„*Nincs olyan rossz helyzet, amiből ne lehetne tisztességesen kijutni*” – vallotta egy interjúban, életére visszatekintve Kosáry Domokos. Pedig rossz helyzetekből a karrierje során akadt jó néhány.

Igaz, indulása mentes volt a nagyobb küzdelmektől és veszélyektől. A felvidéki polgári családból jövő, nagyreményű történész a Pázmány Péter Tudományegyetemen Szekfű Gyula tanítványaként készítette el szakdolgozatát a Görgey-kérdésről 1936-ban. Téma-

választása és a disszertációban megfogalmazott gondolatai igencsak szembe mentek az akkori közvélekedéssel. De kilógott a sorból akkor is, amikor nem engedett a korszellem csábításának, és ösztöndíjjal francia, illetve angol egyetemekre járt. Hazatérve az elitképzés fellegvárának számító Eötvös Collégiumban lett tanár 1937-ben, majd egykori mentoráról, Teleki Pálról elnevezett kutatóintézet egyik vezetője 1941-ben. A háborús években francia nyelvű tudományos folyóiratot szerkesztett (*Revue d'histoire comparée*, 1943). 1946-tól Szekfű katedráját vehette át az egyetemen. Mivel ezen életrajzi adatok egyike sem festett túl jól a magának hegemon helyzetet kiharcoló kommunista tudománypolitika korifeusainak szemében, nem érte meglepetésként, amikor 1949-ben valamennyi addigi tevékenysége lehetőségétől megfosztották.

Nemsokára az akkor már mintegy negyedszázados múltra visszatekintő szakmai szervezet, az Országos Könyvtári Központ (OKK, korábban: Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ) munkatársa lett. A Központ, munkája során, több millió kötet könyv sorsáról döntött. Kosáry ebben a közegben az egyetemi könyvtárak referenseként terjesztette elő a központi könyvtárak rendszerére vonatkozó javaslatát. 1951-1952-ben kapcsolatba került a háború befejezése után alakult első önálló agrártudományi egyetem vezetésével, és ők elégedettek voltak működésével. Így történt, hogy az OKK megszűnésekor munkanélkülivé vált történést szívesen látták az egyetemen, könyvtárosként. 1952 októberében kezdetét vette egy akkortájt szokatlannak számító karrier, amely egészen 1957 őszéig – Kosáry bebörtönzéséig – töretlenül ívelt felfelé.

A könyvtári végzettséggel nem rendelkező, de nyelveket – angol, francia, német, latin – kiválóan ismerő, a tudományos életben eligazodó, praktikusan gondolkodó, világot járt tudós az első bő két évben a szerzeményezési osztályon, valamint az olvasó-, illetve kölcsönző-szolgálatban dolgozott. Igazolva felettesei megelégedett bizalmát, egy sor egyéb területre is „elkalandozott”: átgondolta a könyvtár Budapestről Gödöllőre történő költöztetésének menetrendjét, felvázolta egy leendő szervezeti és működési szabályzat sarokpontjait, személyes kapcsolatokat teremtett a földrajzilag szétszórnt intézmények között. (1953 és 1954 folyamán nyíltak meg a debreceni, keszthelyi, mosonmagyaróvári mezőgazdasági akadémiák.) Mindezek mellett pedig – a közölt iratok tanúsága szerint nem egykönnyen kialakított kutatónapokon – folytatta az MTA Történettudományi Intézetében végzett kutatásait. Az eredmény a *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába* című, ma is megkerülhetetlen munka 1951-ben és 1954-ben megjelent kötetei voltak.

1955-ben az egyetem vezetése úgy határozott, hogy Kosáry Domokost nevezi ki a megüresedett könyvtárigazgatói tisztségre. A pályázat anyaga ugyan ma már nem található a források között, csak az értékelés, de ebből is következtetni lehet a pályamű részleteire. Kinevezése nyár közepén történt meg, de Kosáry megbízott igazgatósága fél éve alatt sem tétlenkedett. Az állományt folyamatosan költöztették a premontrei gimnázium egykori épületének refektóriumából kialakított olvasóterembe, és az arra kijelölt helyiségekbe, így végül 800 négyzetméteren lett otthonra a mintegy 120.000 kötet, a körülbelül 40.000 folyóiratszám és 10.000 aprónyomtatvány.

A könyvtár helyzete különleges volt abban a tekintetben, hogy egyszerre három feladatkört kellett betöltenie. Egyfelől működnie kellett egyetemi könyvtárként, maximálisan figyelembe véve az agrár-felsőoktatás által támasztott igényeket (például a különböző tanszékek speciális elvárásait az állománygyarapítás tekintetében). Ennek érdekében vált széleskörűvé a külföldi intézményekkel bonyolított kiadványcsere, jött létre a fordítószolgálat, különítették el a régi kiadású és a segédkönyvtári anyagot az állomány többi

résztől. Kosáry vezetése alatt egyre markánsabban rajzolódta ki a tudományos könyvtári profil körvonalai is. Egykori kollégája, barátja, Walleshausen Gyula emlékei szerint a könyvtárigazgató kitüntetett figyelmet szentelt a bibliográfiai munkának. Nem csoda, hisz' történelmi pályájának tapasztalataiból jogosan szűrte le, hogy ebből a segédletből profitál a legtöbbet mind a könyvtáros, mind a felhasználó. Második célja az volt, hogy az egyetemi könyvtárat az agrártörténet-írás szakszerű, intézményes műhelyévé tegye, ez szintén logikusan következett korábbi pályaszakasz felismeréseiből. Ezt a célt hivatott szolgálni az Agrártörténeti Munkaközösség létrehozása 1956 tavaszán, és – egyéb kiadványok mellett – a következő évben megtörtént a máig élő *Agrártörténeti Szemle* című folyóirat elindítása. A harmadik profil – bár ez jóval kisebb hangsúlyt kapott Kosáry működése alatt – a közművelődési könyvtári feladat volt.

A szisztematikus munka gyümölcsei nagyon hamar megmutatkoztak. A Központi Könyvtár 1955-ös tevékenységéről szóló 16 oldalas beszámoló egy ambiciózus, az elért eredményekkel, valamint a továbbfejlődés lehetséges irányvaival tisztában lévő vezető elképzeléseinek foglalatja. Ugyan a tervbe vett agrár-felsőoktatási központi funkció kútba esni látszott, az érintett intézmények találkozására, nem hivatalosan, mégis sor került. Kosáry a Mezőgazdasági Könyvtárosok Nemzetközi Szövetségébe való felvételi kérelemmel már a „határon átlépés” megtételére készült, ám ezt – akárcsak a nagyszabású kiállítást, vagy az egyetem-bibliográfiát – 1957. novemberi letartóztatása miatt már nem sikerült kiviteleznie.

A Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár körütekintően összeállított, igényes forráskiadványába a szerkesztők valamennyi olyan dokumentumot összegyűjtöttek, amelyek az intézmény névadójával kapcsolatosan fellelhetők. Mindehhez névmutatót, irodalomjegyzéket, angol nyelvű összefoglalót, fotómellékletet fűztek. Az anyag -- szakmai tanulságai mellett -- kortörténetként is olvasható; kis fantáziával érzékeltetni tudjuk a sorok mögött megbúvó rokon- és ellenszenvet, a közhangulatot (mindennél beszédesebb, hogy évekig képtelenek voltak helyesen leírni Kosáry nevét), az egyetemi ülések légkörét. Szerencséjére, még a legsötétebb években is voltak olyanok, akik értékelték tudását, hagyták dolgozni, minőséget teremteni. A körülmények pozitív kimenetelű összejárásához ugyanakkor szükséges volt még valami: „*Kosáry egész életműve [...] azt sugallja, hogy ebben az országban, a mi időnkben, a szép karrierhez – ha szükséges, kiigazításokkal – kiegyensúlyozott ember is szükségeltett. A Kosáry-életmű fontos sugallata, hogy a jelentős tudományos eredmény lelki-szellemi stabilitást kíván meg*” – mondta róla írott nekrológijában Ormos Mária.

Köszönet a kötet szerkesztőinek, hogy összeállításukkal teljesebbé tették a XX. század egyik legjelentősebb magyar történetészegénységének portréját, egyben hozzájárultak intézményük történetének alaposabb megismeréséhez!

(Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományos szervező könyvtárigazgatója. Forráskiadvány a Magyar Agrártudományi Egyetemen, a Kosáry Domokos alkalmazása alatt keletkezett, a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban őrzött iratokból. Szerk.: Koósne Török Erzsébet, Kissné Bognár Krisztina. Gödöllő, 2015. 247 p.)

Vasbányai Ferenc